

**Se agradece a la Comisión Nacional de Derechos Humanos
y a la Cuarta Visitadora General,
Mtra. María Eréndira Cruzvillegas Fuentes
por su colaboración para las ilustraciones de la primera página.**

**Pa ya ñöhñö nö`ö nzaki 'nandidi ko ra 'mui `naa
ha `nandidi ko ra ndöte 'naa, ngetho di wingah
`naa në ma `ra ya zuwë hongé nuya pada di udi
'na 'ra'yo 'nui. Nuna pada ge xa mahyoni hönge
ya 'wedi di kö't'i hà ra édi ra hee.**

BAJA
CALIFORNIA

SONORA

CHIHUAHUA

COAHUILA

BAJA
CALIFORNIA
SUR

SINALOA

DURANGO

ZACATECAS

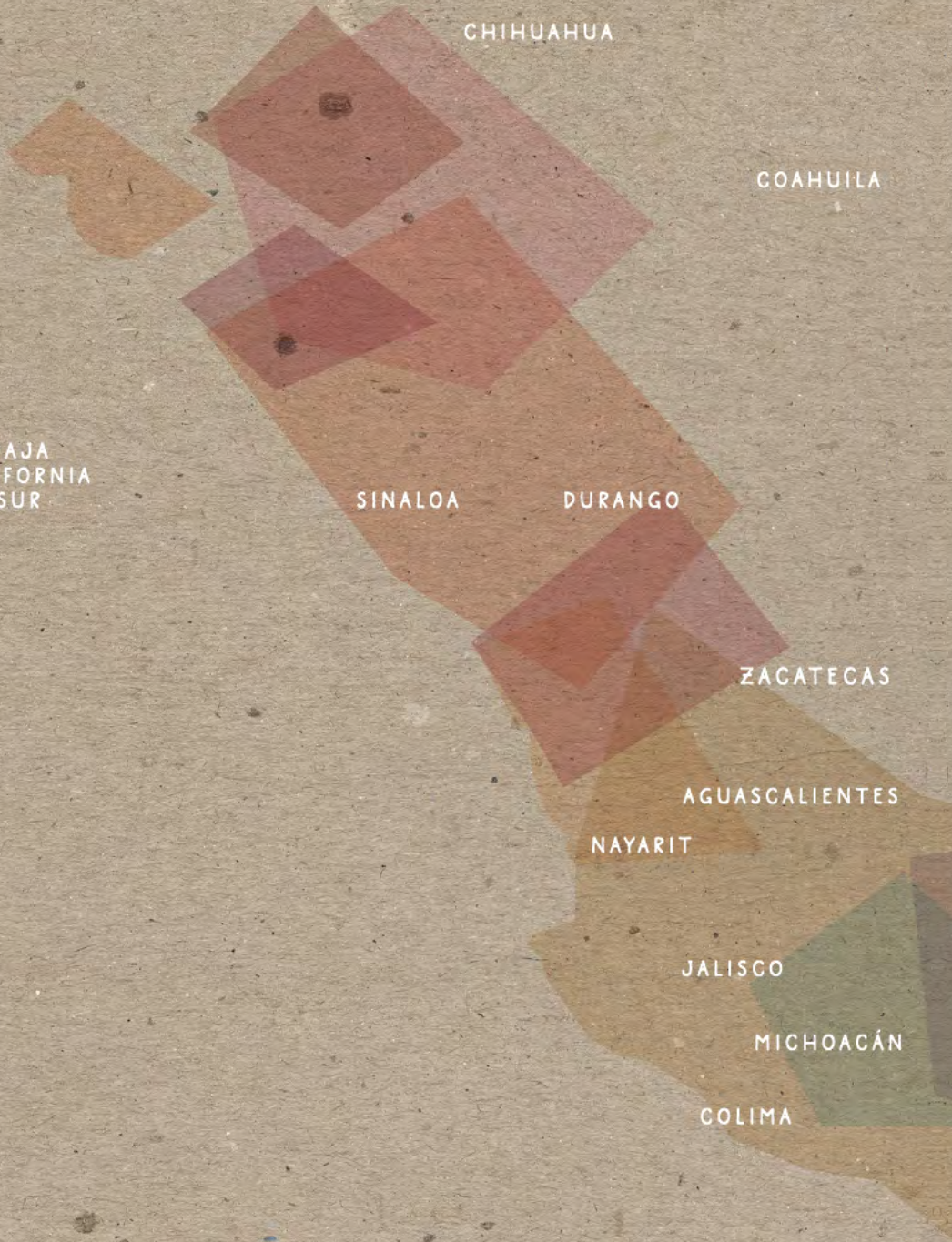
AGUASCALIENTES

NAYARIT

JALISCO

MICHOACÁN

COLIMA

NUEVO LEÓN

TAMAULIPAS

SAN LUIS
POTOSÍ

GUANAJUATO

QUERÉTARO

HIDALGO

ESTADO
DE MÉXICO

TLAXCALA

MORELOS

PUEBLA

VERACRUZ

GUERRERO

OAXACA

YUCATÁN

CAMPECHE

QUINTANA
ROO

TABASCO

CHIAPAS

Otto Granados Roldán
SECRETARIO DE EDUCACIÓN PÚBLICA

Javier Treviño Cantú
SUBSECRETARIO DE EDUCACIÓN BÁSICA

Rosalinda Morales Garza
DIRECTORA GENERAL DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Alicia Xochitl Olvera Rosas
DIRECCIÓN DE EDUCACIÓN BÁSICA

Édgar Yesid Sierra Soler
**DIRECCIÓN PARA EL FORTALECIMIENTO Y DESARROLLO
PROFESIONAL DE DOCENTES DE EDUCACIÓN INDÍGENA**

Lucía Tepole Ortega
**DIRECCIÓN PARA EL DESARROLLO Y FORTALECIMIENTO
DE LAS LENGUAS INDÍGENAS**

Erika Pérez Moya
DIRECCIÓN DE APOYOS EDUCATIVOS

DIRECCIÓN ACADÉMICA
Alicia Xochitl Olvera Rosas

AUTORÍA:
Gustavo Rodríguez Huerta
Joaquín Morales de León
Hilaria Sánchez Morales
Laura Estela Sabino Hernández
Eliacín de Santiago Martínez
Isaías de Santiago Sánchez
Abraham Sánchez Gudiño
Fragancia de Santiago Sánchez

CONCEPTO GRÁFICO:
Artes de México y del Mundo S.A de C.V

ILUSTRACIÓN DE LA PRIMERA PÁGINA:
Lourdes Yadira Martínez Pimentel

SERVICIOS EDITORIALES:
Sociedad para el Desarrollo Educativo
Prospectiva S.A de C.V

FORMACIÓN:
Loredana Colombo

ILUSTRACIÓN:
Laura Mancilla (coordinación),
Egnar García, Bernardo Zavaleta,
José de Santiago, Pamela Oampo,
Víctor Hugo Rojas, Edaín Arguijo,
Carlos Álvarez, Le Yad, Paulina Osorio

FOTOGRAFÍA:
Diego Torres Pérez (portada).
Banco de imágenes Shutterstock.

© Dirección General de Educación Indígena
Avenida Universidad 1200, piso 6,
cuadrante 10, ala sur,
Col. Xoco, C.P. 03330, Benito Juárez,
Ciudad de México.

Primera edición, 2018.

Impreso en México.
Distribución gratuita.
Prohibida su venta.

Reservados todos los derechos. Se prohíbe la
reproducción total o parcial de esta obra por
cualquier medio electrónico o mecánico sin
consentimiento previo y por escrito del titular
de los derechos.

HÑOHÑO

MFIXHEM'I

YOHO NJEYA

NOMBRE DEL ALUMNO(A)

NOMBRE DE LA ESCUELA

GRADO

GRUPO

POBLACIÓN

ESTADO

RA 'ÑUU 'MEFI

Mö tengu 'mefi **3**

Hanja ri nfixhe'mi **4**

1.

Di mönhñu to'o gihü në di nzeguatehü **5**

2.

Ma mengü ne ya meni **19**

3.

Nö'ö di tsihe **33**

4.

Ma 'mui në ra 'mui **47**

5.

Ya 'mai paxi **62**

6.

Ya zu'wë de ma 'mui **75**

7.

Nö'ö pede ya jö'i de ha ma 'mui në ya hnihni **89**

8.

Ya ngo ma hnihni **103**

9.

Ya 'mede, ya ntëni në ya hmöö ha ma hñö **117**

Nxëkanxidi **131**

HANJA RI NFIXHE'MI

Xahño gi hñeti ri nfixhe'mi dega hñöhñö.

Ha ri nfixhe'mi dega nt'ot'i magi tini nuya k'oi deke da ndui 'na hmut's'i ya 'meñi. Nuya k'oi ma da xi'i hanja gi mpeñi, ge ko 'na wa ko yoho ri 'ñowi. Në, da xi'i nöö gi hmöö dega hñöhñö de ri hnihni: nöö gi möö në nöö gi 'yot'i.

Nuna k'oi möö ge ma gi nöö në gi pödi nöö di xi'a'i

Nuna k'oi möö ge ma gi 'yot'i'na hñö o ri thuhu

Di xi'a'i tema 'meñi gi hoki ko 'na ri 'ñowi: Tsani ya hmöö o peñi ri 'meñi pada da hogi xahño

'Meñi pagi hoki ko hñu ri 'ñowi.

Ya 'meñi gi pengi gi ja pa gi beni xahño nöö ri nfödi

Ya 'meñi di pehe ko ra 'meto jeya në ra yoho

Ya 'meñi ko ya ntheka nxidi.

1. DI MÖNHÑU TO'O GIHU NĒ DI NZĚNGUATEHU

Nö'ö ga pödi: Ga nzenwate, ga möö to'o gi, ga ma ne ga möö ya möö ko
t'ëkë

'Yode ra nzengua ri xahnate.

'Yode ne möö.

Nut'i ya k'oi.

Ko xuhña

iJamödi!

Ko ri seki

Ts'oga 'mefi: Mongi ya hmöö ko t'ëke, ko ri mengu.

'Yode nuna hmöö.

-Xahnate: ¡Haxajö! 'Na xuhña. Di'g'i gi 'yode ts'uy.

-Xadi: Höö Xahnate

-Xahnate: 'Yode ne mongi nuya ya thuhu: Döni, Hiady, Elo, Xuwa.

-Xadi: ¡Jamödi Xahnate!

Tsani ko 'na ri 'ñowi gi ñö ngü xahnate ne xadi.

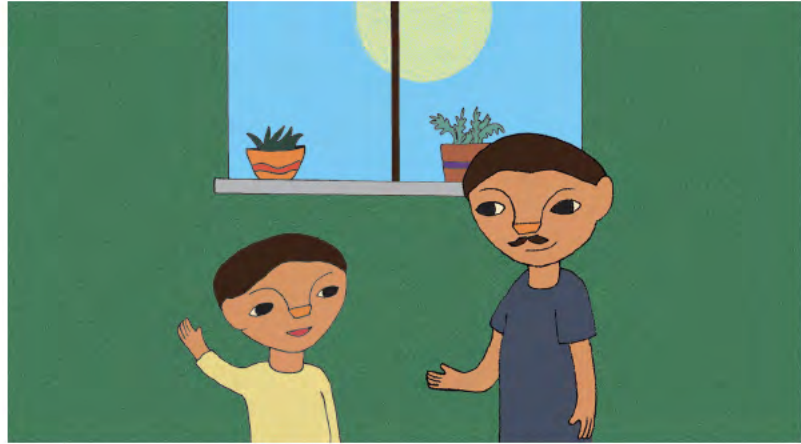
Tsoga 'mefi: Tsani gi mö ya hñö, dega nzegua ne ya hmöö ko t'ëke ko ri mengu : Na xuhña, ¡jamödi!, ko ri seki!

'Yode ya thuhu ne gi möö ma 'naki: Döni, Elo, Xuwa.
Nuf'i ya k'oi.

-Haxajö dada

_____.

-Tegi xande nönö

_____.

-Tegi xaxüi

_____.

'Yode teme nehë në teme möö ri xahnate.

Ts'oga 'mefi: Tsgni nuya ya hmöö ko ri mengu: 'Na xuhña,
jjamödi!, ko ri seki, dada, nönö, kü.

'Yode nē möö.

-José: Haxajö. Ma thuhu José.

-Juan: Rizahmö. Ho xahñio José. Nuga ma thuhu Juan.

-José: Ho xahñio Juan, ¿teme ra thuhu ri nönö?

-Juan: Ma nönö ra thuhu Elena.

-José: ¡Xa entho ri thuhu!

-Juan: ¡Jamödi!

-José: Xi ri dada ¿teme ra thuhu?

-Juan: Ma dada ra thuhu Francisco.

-José: ¡Jamödi Juan! Nepu ganu'i.

-Juan: Hö José, Ko ri seki, nk'athu.

Haxajö. Ma thuhu José

Rizahmo. Ma thuhu Juan

Zote ko ya thuhu ha ya hmöo ne tsani ya hñö:

-Di ho da pö'a'i _____.

-¡Jamödi! _____.

-Ko ri seki, 'kathu nepu _____.

-Ma nönö ra thuhu _____.

Ts'oga 'mefi: Tsani ya hmöo ko ri mengu. ¿Teme ra thuhu ri nönö?, di ho da pö'a'i, ¡xa entho ri thuhu! Ko ri seki, nk'athu nepu.

Nof'i k'oi ne 'yot'i ra thuhu ri nönö.

'Yot'i ri thuhu habu t'adi ne tsani ko na ri 'ñowi ya hmö dega thuhu.

'Yot'i ri thuhu habu t'adi

- ____: Haxajö. Ma thuhu ____.
- ____: Ri zghmo. Di ho da pö'a'i ____, Nuga ma thuhu ____.
- ____: Di ho da pö'a'i ____, ¿Teme ra thuhu ri nönö?
- ____: Ma nönö ra thuhu ____.
- ____: ¡Xa entho ri thuhu!
- ____: ¡Jamödi!

Nfeta hmö

- José: Haxajö. Ma thuhu José.
- Juan: Righmo. Di ho da pö'a'i José. Nuga ma thuhu Juan.
- José: Di ho da pö'a'i Juan, ¿Teme ra thuhu ri nönö?
- Juan: Ma nönö ra thuh Elena.
- José: ¡Xa entho ri thuhu!
- Juan: ¡Jamödi!

Xeki ya nt'eni ko nu'u gi ho gi 'ñeni në gi pet'e ha ri he'mi.

Ts'oga 'mefi: Tsani ya hmöö, ko ri mengu: Haxajö. Ma thuhu; Haxajö. Ri thuhu; Haxajö. Ra thuhu, Haxajö. Ra thuhu, Di ho da pö'a'i, ¡xa entho ri thuhu!, ¡jamödi!

Juni ya hmöö ko ra k'oi nö'ö pëwi.

¡Di ho da pö'a'!

¡Jamödi!

Ko ri soki, Nk'athu
nepu

'Yode ne möö

Tsani ko 'na ri 'ñowi ya hmöö.

-José: Xi ri dada ¿Teme ra thuhu?

-Juan: Ma dada ra thuhu Francisco.

-José: ¡Jamödi Juan! Ga nk'athu.

-Juan: Ho José, Ko ri seki, Nk'athu
nepu.

Tsoga 'mëfi: Tsani ya hmöö, ko ri mengu: Haxajö. Ma thuhu; Haxajö. Ri
thuhu; Haxajo. Ra thuhu, di ho da pö'a'i, ¡xa entho ri thuhu!, ¡Jamödi!

Zote ri thuhu habu f'adi ha nuna hmöö.

-Haxajö. Ma thuhu _____. Di pets'i _____ jeya.

'Yode ne möö ya 'mede.

'Na 1	Yoho 2	Hñu 3	Goho 4	Kot'a 5	'Rato 6	Yoto 7	Hñoto 8	Guto 9	'Ret'a 10
'Ret'a ma 'Na 11	'Ret'a ma Yoho 12	'Ret'a ma hñu 13	'Ret'a ma goho 14	'Ret'a ma kut'a 15	'Ret'a ma 'rato 16	'Ret'a ma yoto 17	'Ret'a ma hñoto 18	'Ret'a ma guto 19	'Ngte 20

'Yani ra jeya goho ri 'ñowi ne 'yop'a ra thuhu ne ra jeya ha ya hmöö. Ngu nuna.

Nguna nuna 'mefi:

-¿Hangu jeya gi pets'i Juan?

-Juan: Di pets'i hñoto jeya

¿Hangu jeya gi pets'i?

-¿Hangu jeya gi pets'i _____?	-¿Hangu jeya gi pets'i _____?
- _____: Di pets'i _____ jeya.	- _____: Di pots'i _____ jeya.
-¿Hangu jeya gi pets'i _____?	-¿Hangu jeya gi pets'i _____?
- _____: Di pets'i _____ jeya.	- _____: Di pets'i _____ jeya.

Ts'oga 'mefi: 'Yoni ra jeya ri mengu ne möö ya hmöö ¿hangu jeya gi pets'i?

Tsq̄ni ko 'na ri 'ñowi ya hmöö.

-José: Tegi xq̄nde. Ma thuhu José.

-Juan: Rizq̄hmo. Di ho da pö'a'i José. Nuga ma thuhu Juan.

-José: Di ho da pö'a'i Juan, ¿Hangu jeȳa gi p̄ets'i?

-Juan: Di p̄ets'i ḡyto jeȳa. Xi nu'i, José, ¿Hangu jeȳa gi p̄ets'i?

-José: Nuga di p̄ets'i hñöto ya jeȳa.

-Juan: ¡Jamödi!

-José: ¡Nk'athu nepu!

-Juan: ¡Ga Nk'athu José!

Zöte ko ri thuhu nuna hmöö.

Haxajö. Ma thuhu_____. Nuga da me 'Monda.

'Yöde ne möö ra thuhu ya hnini: Nt'at'i, Zate, Mbo T'öi, Monda.

Zöte ri thuhu habu f'adi ha ya hmöö

-Tegi xq̄xüi. Ma thuhu_____. Da mengu_____.

Tsoga 'm̄efi: Tsq̄ni ya hmö ko ri mengu Tegi xq̄xüi. Ma thuhu_____.

Da mengu_____.

Tsani ko ri 'ñowi ya hmöö.

-José: Tegi xaxüi. Ma thuhu José.

-Juan: Rizahmöö. Di ho da pö'a'i José. Nuga ma thuhu Juan.

-José: Di ho da pö'a'i Juan, ¿Habü ga mengu?

-Juan: Nuga da me Zate. Xi nu'i, José, ¿Habü ga mengu?

-José: Nuga da mengu Mbot'öi.

-Juan: ¡Jamödi José!

-José: ¡Ga nk'athu Juan!

-Juan: ¡Nk'athü nepü José!

Pekui 'ñuu nuna hmöö: ¿Habü ga mengu?

Ts'oga 'mefi: Tsani gi mö nuya hmöö: ¿Teme ri thuhu?; ¿habü ga mengu?

¿hangu jeya gi pëts'i?, ko ri mengu.

Juni ya hmöö ko ra k'oi nö'ö p̄wi.

Di p̄ts'i
guto j̄ya.

¿Teme ri thuhu?

Da mengu
Zate.

¿Habü ga mengu?

Ma thuhu
Juan.

¿Hangu j̄ya gi p̄ts'i?

Yode ne möö.

Ts'oga 'm̄fi: Tsani gi mö nuya hmö: ¿Teme ri thuhu?; ¿habü ga mengu?
¿hangu j̄ya gi p̄ts'i?, ko ri mengu.

'Yode nē möö

-José: Haxajö. Ma thuhu José.

-Juan: Rizahmo. Di ho da pö'a'i José. Nuga ma thuhu Juan.

-José: Di ho da pö'a'i Juan, ¿Teme ra thuhu ri nönö?

-Juan: Ma nönö ra thuhu Elena.

-José: ¡Xa entho ri thuhu!

-Juan: ¡Jamödi!

-José: Xi ri dada ¿Teme ra thuhu?

-Juan: Ma dada ra thuhu Francisco.

-José: ¿Habü ga mengu Juan?

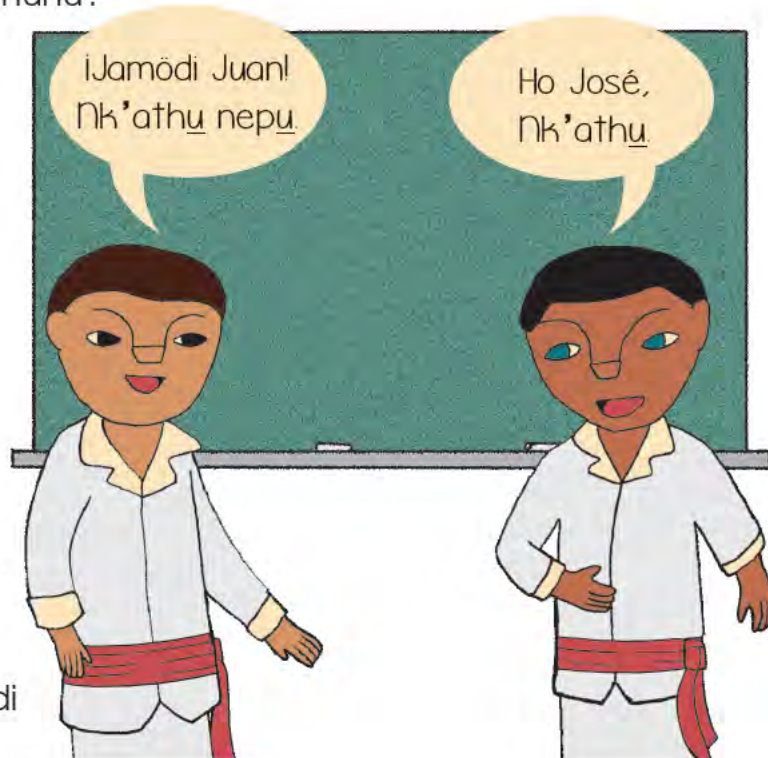
-Juan: Nuga da me Zate. Xi nu'i José ¿Habü ga mengu?

-José: Nuga da me Mbot'öi. ¿Hangu jeya gi pets'i Juan? Nuga di pets'i güto ya jeya.

-Juan: ¡Ya ga döta! Nuga di pets'i yoto jeya.

-José: ¡Jamödi Juan! Nk'athu nepu.

-Juan: Ho José, Ga nk'athu.

Xeki ya nt'ohni ha nt'ot'i hñöhñö ha ri yoho hñöö ne 'yot'i ya hmö dega nt'ani.

Ts'oga 'mefi: Tsani ko ri mengu gi mö ya hmö.

GA ENI MA NFÖDI.

'Yode ne möö ya nfeta födi. 'Yot'i ri thuhu habu t'adi, ne ko ri 'ñowi ha 'ñuu ñgöö ne tsani ko yoho ri 'ñowi nö'ö hmö.

'Yot'i ri thuhu habu t'adi,

- _____: Haxajö. Ma thuhu _____.
- _____: Haxajö. Di ho da pö'a'i _____, Nuga ma thuhü _____.
- _____: Di ho da pö'a'i _____, ¿Teme ra thuhu ri nönö?
- _____: Ma nönö ra thuhu _____
- _____: ¡Xa entho ri thuhu!
- _____: ¡Jamödi!
- _____: Xi ri dada ¿Teme ra thuhu?
- _____: Ma dada ra thuhu _____
- _____: ¿Habü ga mengu? _____?
- _____: Da mengu _____, Xi nu'i _____ ¿Habü ga mengu?
- _____: Da mengu _____, ¿Hangu jeya gi pets'i _____? Nuga di pets'i ___ ya jeya.
- _____: ¡Ya ga döta! Nuga di pets'i ___ ya jeya.
- _____: ¡Jamödi _____! Nk'athü nepu.
- _____: Ho _____, Nk'athü.

Nfeta födi

- José: Haxajö. Ma thuhu José.
- Juan: Rizahmo. Di ho da pö'a'i José. Nuga ma thuhu Juan.
- José: Di ho da pö'a'i Juan, ¿Teme ra thuhu ri nönö?
- Juan: Ma nöno ra thuhu Elena.
- José: ¡Xa entho ri thuhu!
- Juan: ¡Jamödi!
- José: Xi ri dada ¿Teme ra thuhu?
- Juan: Ma dada ra thuhu Francisco.
- José: ¿Habü ga mengu Juan?
- Juan: Da me Zate. Xi nu'i José ¿Habü ga mengu?
- José: Nuga da me Mbot'öi. ¿Hangu jeya pets'i? Nuga di pets'i gu to ya jeya.
- Juan: ¡Ya ga döta! Nuga di pets'i yoto ya jeya.
- José: ¡Jamödi Juan! Nk'athü nepu.
- Juan: Ho José, Ga nk'athü.

Ts'oga 'mefi: Tsani nuya ya hmö, hoki ri 'mefi, pagi üdi gatho ya 'mefi ha ri ngu nt'üdi.

'Yopi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: Ga nzenwate, ga möö to'o gi, ga ma ne ga möö ya möö ko t'ëkë

Tsqni ko ri hmunts'i ne 'ñüdi ri 'mëfi ko gatho

Ts'oga 'mëfi: Tsqni nuna nt'et'ajöne: Wa'ë ma tsi t'u'yo ge maga nzo'i ha ri müi.

2. MA MENGÜ NE YA MENI

Nö'ö ga pödi: Ga ndui ga pödi ya hmö dega ma mengü.

Hñëti ya k'oi.

Ma nönö ra thuhu

Ma dada ra thuhu

Ma kü ra thuhu

'Yode ne möö.

Hoki 'na ra k'oi ri mengü. Tote ri thuhu ha di 'mëdi.

Ma thuhu _____ :

Mathuhu _____.

Hioki nuna 'mefi ha ri ngüü: Mongi nuya ya hmö dega ra meni ri mengu:
Ma nönö ra thuhu. Ma dada ra thuhu, Ma kü ra thuhu.

'Yode nuna ya hmö.

-Juan: ¿Teme ra
thuhu ri njü?

-José: Elsa Ma njü
ra thuhu Elsa.

-Juan: ¿Ri dada ra
thuhu Manuel ne ri
nönö ra thuhu Pilar?

-José: Ho, nkaby ra thuhu.

Japi 'na zaa nuya hmö dega meni: Njü, dada, nönö.

Ñö ko 'na ri 'ñowi, 'ra ya hmö yoho ya bötsi.

'Yode 'mede ge pede ri xahnate.

Hioki un 'mefi ha ri ngü: Mongi nuya ya hmö dega ri mengu: Ma nönö ra
thuhu. Ma dada ra thuhu. Ma kü ra thuhu.

'Yode ne monggi nuya ya thuhu: Doni, Hiady, Elo.

Hñëti ya k 'oi:

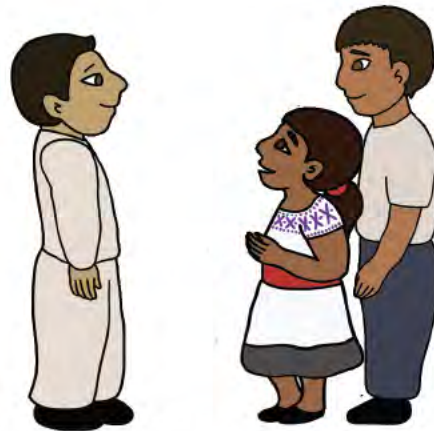
-Ma nönnö ra thuhu

_____.

-Ma dada ra thuhu

_____.

-Ma njü ra thuhu

_____.

Japi 'na 'ñüü, 'na di ge nū'u ya thuhu hñts'i.

Hioki nuna 'mëfi ha ri nguu: Monggi nuya ya hmö ko ri mengu: ¿Teme ra thuhu ri njü?, ¿teme ra thuhu ri dada?, ¿teme ra thuhu ri nönö?

'Yode ne möö.

-Juan: José, ¿Hanka 'my ri dada?

-José: Xahñio, Juan, ijamödi gi 'ñani!

-Juan: Xi ri nönö hanka 'mui ¿Te petho?

-José: Di hñëni. Tsu uñö

-Juan: ¿To'o go di sü?

-José: Ma njü go di sü

-Juan: ¿Teme ra thuhu ri njü?

-José: Ma njü ra thuhu Elsa.

-Juan: ¿Ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar?

-José: Ho, ijamödi ga bengagi!

'Yot'i ran thödi ya nt'ani:

-¿Teme ra thuhu ra dada José? _____.

-¿Teme ra thuhu ra nönö José? _____.

-¿Teme ra thuhu ra njü José? _____.

'Yode ne mongi ya nt'ani ne ran thödi ya nt'ani.

Hioki nuna 'mefi ha ri ngu: Mongi ko ri mengu nuya hmö ¿Teme ra thuhu ra nönö nuni...?, ¿teme ra thuhu ra dada nuni...?, ¿teme ra thuhu ra njü nuni...?

Hñëti nuna k'oi ne 'yot'i ra thuhu ri dada:

'Yot'i ra ri hmö go ri meṭi, ne ñöwi 'na ri 'ñowi, 'ra ya hmö ko ya thuhu:

'Yot'i ra ri hmö go ri meṭi

- _____: _____, ¿Hanka 'mu ri dada?
- ____: Xahñio, ____, ijamödi gi 'ñani!
- _____: Xi ri nönö ¿Te petho?
- _____: Di hñëni. Xa 'ñu ra ñö.
- _____: ¿To'o di sü?
- _____: Ma njü go di sü.
- _____: ¿Teme ra thuhu ri njü?
- _____: Ma njü ra thuhu _____.
- _____: ¿Ri dada ra thuhu _____ ne ri nönö ra thuhu _____?
- ____: Ho, ijamödi gi bengagi!

Ya hmö bi thoki pa gi ñö

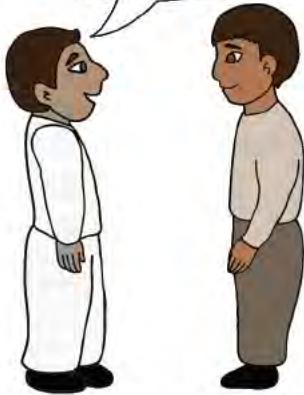
- Juan: José, ¿Hanka 'mu ri dada?
- José: Xahñio , Juan, ijamödi gi 'ñani!
- Juan: Xi ri nönö ¿Te petho?
- José: Di hñëni. Xa 'ñu ra ñö.
- Juan: ¿To'o di sü?
- José: Ma njü go di sü.
- Juan: ¿Teme ra thuhu ri njü?
- José: Ma njü ra thuhu Elsa
- Juan: ¿ Ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar?
- José: Ho, ijamödi gi bengagi!

Hioki nuna 'meṭi ha ri nguu: Möngi nuya hmö ¿Te gi petho?, ¿ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar? ko ri mengu.

'Yode ne möö.

Japi 'na 'ñüü 'ra 'na hmö ko ra k'oi nö'ö pëwi.

¿Hanka 'mü ri dada?

¿To'o di sü?

¿Teme ra thuhu ri njü?

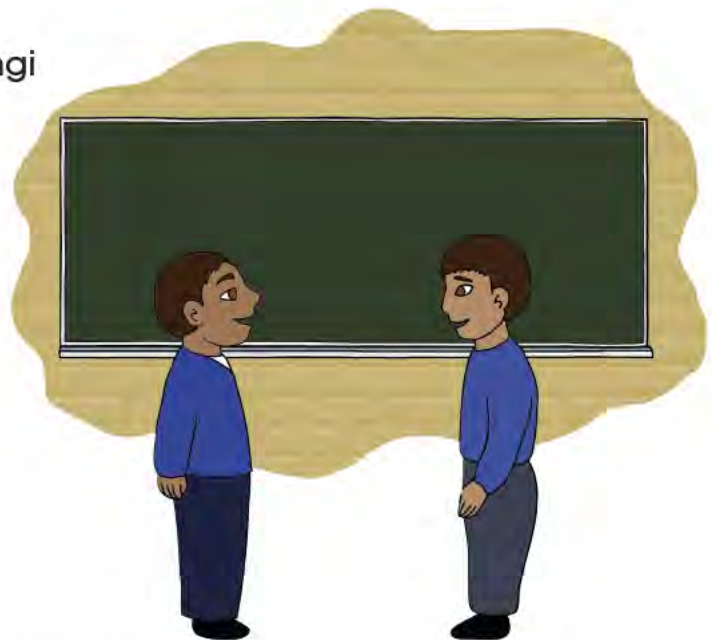

Ko 'na ri 'ñowi möngi nuya ya hmö.

-José: Mähä ha ma ngu.
¿Wa gi ne gi ma ra hñöto ma pa?

-Juan: Hö ¡Hö di ne ga ma!,
Maha ra hñöto ma pa.

-José: Nk'athu, Juan. -José:
¡Nk'athu nepü José!

Hioki nuna mefi ha ri nguu: Mongi ya hmö: Mähä ha ma ngu, Ra hñöto ma pa ko ri mengu.

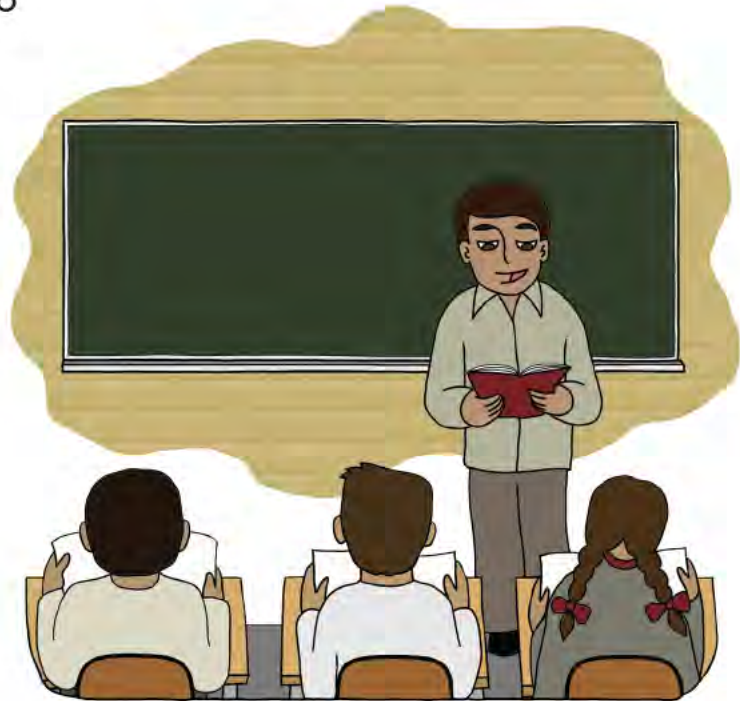

'Yode nē möö

¿Tegi petho?

Gi ne ga maḥa.

Ri kũ ra thuhu.

'Yode nē möö

'Na pa

Hñoto ma pa

'Na nzönö

'Na jeya

Japi 'na 'nñüü, 'ra 'na hmö, ko ya ntani ne ran thödi

Ya ntani	Ran thödi
¿ Gi ne gi ma ra hñoto ma pa?	Ma njü ra thuhu Elsa.
¿ Teme ra thuhu ri njü?	Hö, jhö di ne ga ma!

Ko 'na ri 'ñowi mongi ya ntani ne ya nthödi.

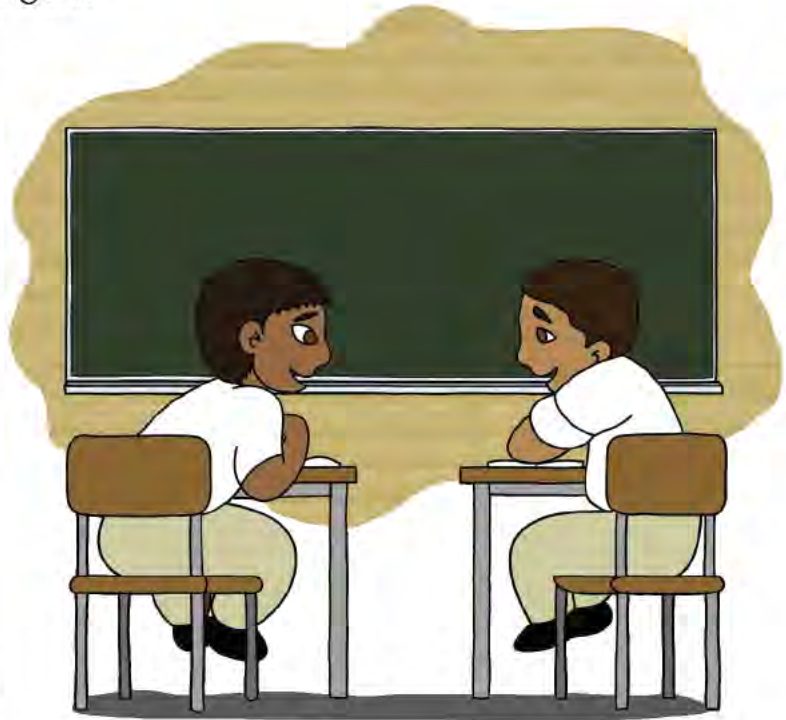
Xeki ya k'oi 'na döta jö'i, 'na dönxu, 'na xita, 'na chu nē gi pe'e ha ri he'mi.

Hiiki nuna 'meḥi ha ri nguu: Mongi ya hmö dega ya pa ko ri mengu: 'Na pa, hñoto ma pa, 'na nzönö, 'na jeya.

Mongi ko 'na ri 'ñowi nuya ya hmö.

- José: Ma njü ra thuhu Elsa.
- Juan: ¿Ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar?
- José: Hö, ¡jamödi ga bengagi!
- Juan: Hinxka ükagi. Nu'i ga pödi ma dada ma jeya.
- José: Hö, hö di bëni, ri dada ra thuhu Carlos ne ri nönö ra thuhu Elena.
- Juan: Hö, xa xahñio gi bëni ¡jamödi! Ma dada di bëña'i.
- José: Hö, xa mi hoga jö'i ko geki.
- Juan: Hö xa nkabu ko gatho nu'u di 'ñowi .
¿Ha'mu gi 'ñükagi ri mengu?
- José: Maha ha ma nguu.
¿Gi ne gi ma ra hñöto ma pa?
- Juan: Hö, ¡hö di ne ga ma!, maha ra hñöto ma pa.
- José: Nk'athu, Juan.
- José: ¡Nk'athu nepu José!

'Ñets'i ya nt'ot'i, ko ra thuhu ri 'ñowi nö'ö ngi ñöwi.

-Hö, di bëni, ri dada ra thuhu _____ ne ri nönö ra thuhu _____.

Hioki nuna 'meñi ha ri nguu: Mongi ya hmö: ¿Ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar?, ¿ha'mu gi 'ñükagi ri mengu?, ¿gi ne gi ma ra hñöto ma pa?, ko ri mengu.

Mongi ko 'na ri 'ñowi nuya ya hmö.

- Juan: José, ¿hanka 'mü ri dada?
- José: Xahñio, Juan, ¡jamödi gi 'ñani!
- Juan: Xi ri nönö ¿Te petho?
- José: Di hñeni. Xa 'ñü ra ñö
- Juan: ¿To'o di sü?
- José: Ma njü di sü
- Juan: ¿Teme ra thuhu ri njü?
- José: Ma njü ra thuhu Elsa.
- Juan: ¿ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar?
- José: Hö, ¡jamödi gi bëni!

-Juan: Hinxka 'ükagi. Nu'i ga pödi ma dada ma jeyä.

-José: Hö, hö di bëni, ri dada ra thuhu Carlos ne ri nönö ra thuhu Elena.

-Juan: Hö, Xa xahñio gi bëni ¡jamödi! Ma dada beña'i

-José: Hö, Xa mi hoga jö'i ko geki.

-Juan: Hö xa nkaby ko nuü ma 'ñowi. ¿Ha'mü gi 'ñükagi ri mengu?

-José: Mähq ha ma ngü. ¿Gi ne gi ma ra hñöto ma pa?

-Juan: Hö, ¡hö di ne ga ma!, Mähq ra hñöto ma pa.

-José: Nk'athü, Juan.

-José: ¡Nk'athü nepü José!

Hioki nuna 'meñi ha ri nguu: Mongi ya hmö dega ntani, ko ri mengu.

'Yode ne möö

Japi 'na 'ñu nu'u 'ra 'na nuya ya hmö dega ntani ko ran thödi, nö'ö pets'i te da mewi:

Ma njü ra
thuhu Elsa

¿Te petho?

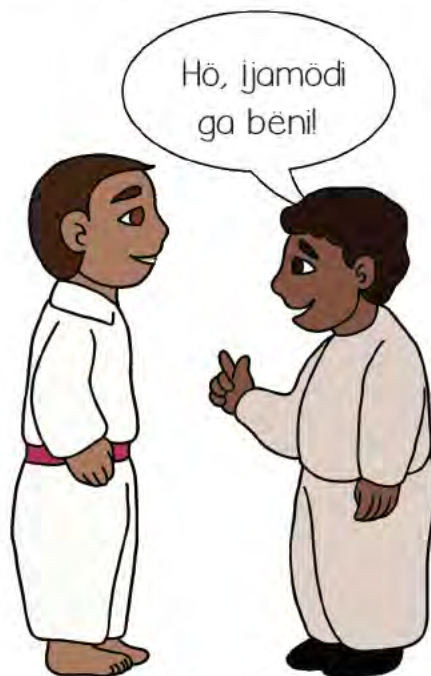
Di hñeni. Xa
'ñu ra ñö

¿Ri dada ra thuhu Manuel ne ri
nönö Pilar?

Maha ha ma ngu
¿Gi ne gi ma ra
hñoto ma pa?

¿Teme ra thuhu ri njü?

Hö, ijamödi
ga bēnil

¿Ha'mu gi 'ñukagi ri mengu?

Mongi ko 'na ri 'ñowi ya hmö, dega ntani ne ya nthödi.

Xadi ra 'na: Da 'ñani	Xadi ra yoho: Da dödi
¿Hanka 'mü ri dada?	Xahñio, Juan, ijamödi gi 'ñani!
¿Te petho?	Di hñeni. Xa 'ñü ra ñö.
¿Teme ra thuhu ri nönö?	Ma njü ra thuhu Elsa.
¿Ri dada ra thuhu Manuel ne ri nönö ra thuhu Pilar?	Hö, ijamödi gi bñeni!
¿Ha'mü gi 'ñukagi ri mengu?	Maha ha ma ngu. ¿Gi ne gi ma ra hñoto ma pa?

Hioki 'na ra k'oi 'na ri meni, (Y dada ne ya t'ü).

'Yot'i to'o dada, to'o nönö, to'o ya t'ixü ne to'o ya t'ü:

Hioki nuna 'mefi ha ri ngu: Ko ri mengu mongi ya hmö dega nt'ani.

GA ENI MA NFÖDI.

'Yot'i nuwa ya hmö, nu'u di noña'i ne ra meti 'na ri 'ñowi.

Mongi ya hmö ko yoho ri 'ñowi.

'Yot'i ri thuhu habu t'adi,

- _____; ¡Haxajö _____!
- _____; ¡Rizahmo _____!
- _____; ¿Teme ra thuhu ri njü?
- _____; Ma njü ra thuhu _____.
- _____; ¿Ri dada ra thuhu _____ xi ri nönö teme ra thuhu _____?
- _____; ¡Hö! Nkabu ra thuhu _____, ri dada ra thuhu _____ ne ri nönö ra thuhu _____.
- _____; Hö, gi bëni ¡jamödi! Ma dada bëña'i. _____¿Ha'mu gi 'ñukagi ri mengu?
- _____; ¡Ra hñoto ma pa!
- _____; ¡Hö, maha ra hñoto ma pa!
- _____; ¡Nk'athu, _____!
- _____; ¡Nk'athu nepu _____!

Nfeta födi

- Juan: ¡Haxajö José!
- José: ¡Rizahmo Juan!
- Juan: ¿Teme ra thuhu ri njü?
- José: Ma njü ra thuhu Elsa.
- Juan: ¿Ri dada ra thuhu Manuel xi ri nönö teme ra thuhu Pilar?
- José: ¡Hö! Hö Nkabu ra thuhu Juan, ri dada ra thuhu Carlos ne ri nönö ra thuhu Elena.
- Juan: Hö, gi bëni ¡jamödi! Ma dada bëña'i. José ¿Ha'mu gi 'ñukagi ri mengu?
- José: ¡Ra hñoto ma pa!
- Juan: ¡Hö, Maha ra hñoto ma pa!
- José: ¡Nk'athu, Juan!
- Juan: ¡Nk'athu nepu José!

Japi 'na 'ñu nu'u ya hmö dega nt'ani.

Hioki nuna 'mefi ha ri nguu: Mongi ya hmö ne hoki ya 'mefi pagi üdi nö'ö xka pefi gatho ya jö'i nu'u 'yo ha Ngu Nt'üdi.

'Yopi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: Ga ndui ga pödi ya hmö dega ma mengü

Tsani ko ri hmunts'i ne 'nüdi ri 'meñi ko gatho.

Hioki nuna 'meñi ha ri nguu: Mongi nuya ya hmö xa hñei: Pabla bi umbi 'na zaa nuni Pablo, ne ablo bi umbi 'na zaa nuni Pabla.

3. NÖ'Ö DI TSIHĒ

Nö'ö ga pödi: Ga pödi ga adi nē ga pödi ga möö hanja di thoki ya hñuni ha ma mengu.

Tsqani nõ'õ nt'et'ajõne: 'Na mede mi pede 'na m'ede, pe hinga mi pede xa hñõ kuede.

'Nuf'i ya k'oi.

'Yõde nẽ hmöö.

Ya mpedi pa da thoki hñuni (ya hñuni)

Hanja da nthoki ya hñuni (thoki hñuni)

Da ts'i ya hñuni (ñuni)

'Yotp'i nẽ möö nuna nt'ot'i.

Meṭ'o, da tuki ya xõt'õ, da tõki, da nthuṭ'i; 'nẽpy, da sit'i ha ya mohi, da thuki ya mexa, nẽ... ¡Bi wadi!

Guhni ko nöö hmöö 'm̄ui ha ngöö ndana p̄wi ko hmöö
'm̄ui ha ra 'yei.

'Ñuu 'yei	'ñuu ngöö.
N̄epu.	Da thuki ya xöt'ö, da nthöki në da nthu'i.
Me't'o.	Da sit'i ha ya mohi, da thuki nöö mexa, në ya j̄bi wadi!

Hoki ra k'oi ri mengu di ñuni ha ri nguu në z̄ote ya hmöö: Ga
hokih̄e ya hñuni në di tsih̄e ya hñuni:

-Me't'o _____.

-N̄epu _____.

Ts'oga 'm̄efi: Tsani ko ri mengu ya hmö: Me't'o, di hoki ya hñuni, N̄epu, di
tsihe ya hñuni.

'Yede nuna hñö.

-Maestro: ¿To'o di hoki ya thut'i?

-Juan: Ma nönö në, nëpü, ¡nuga go di tsi!

-Maestro: ¿Gi fäts'i ri nönö?

-Juan: Da hoki hñuni, hina, di fäts'i da thuki në da xeki mexa.

Pekui 'ñuu nuya hmö: nthoki, ga tsi, ga hoki hñuni, xüki.

Tsani ko 'na ri 'ñowi ra nfe'ta hmö xahnate në ra xädi.

'Yede ra 'mede nö'ö hñuni ge ma xa di ts'i ha ri 'müi.

Ts'oga 'mefi: Tsani ko ri mengu ya hmö: ¿To'o hoki?, met'o, di hokihe ya hñuni, Nëpü, di tsihe ya hñuni.

'Yode ra thuhu ya mpēdi pa da thoki ya hñuni (hñuni) nē mōö ya thuhu: denxi, axo, 'ñi, xöt'ö, demxi).

'Nuṭ'i ya k'oi.

-Meṭ'o, da nthoki ya hñuni nē da ts'i

-Nēpu, da nthuki nō'ö mexa nē da sṽki ha nthoka hñuni.

-jDi hoo ya thṽṽ'i xöt'ö!

Hoki 'na k'oi habṽ gi tsi nō'ö hñuni gi hoo nē zöte ya hmöö.

-Di hoo ga tsi_____.

Ts'oga 'meṭfi: Tsani ya hmöö ko ri mengu jDi hoo ga tsi!

'Yode në möö.

-Maestro: Juan, bi nsikagi ge gi hoo gi tsi ya thut'a xöt'ö.

-Juan: Höö xahnate.

-Maestro: Pekagihe hanja di thoki ya nthut'a xöt'ö ha ra nguu.

-Juan: Da thots'e ya xöt'ö.

-Maestro: -¿Met'o da tuki ya xöt'ö?

-Juan: Höö, Elena bi xikagihe ge fats'i ra dada da tuki ya xöt'ö.

'Yot'i ra nthödi ya nt'ani:

-¿Teme di thoki ha ri nguu pa da nthoki ya? _____.

-¿Met'o da tuki ya? _____.

-Di hoo ga tsi _____.

Tsani ya nt'et'ajö: 'Na mede mi pede 'na 'mede, pe hinga mi pede xa hño kuede. **Ts'oga 'mefi:** Tsani ko ri mengu ya hmö: ¿Teme gi pefihu ha ri nguu pa da thoki; gehni fats'i ra dada?, met'o, da nthoki ya hñuni në da ts'i, di hoo ga tsi; fats'i da.

Hñëti ya k'oi.

'Yot'i ri thuhu n_ë ts_ani ko ma 'na ri 'ñ_owi ya n_f_eta hm_ö_ö ko ri thuhuh_ü:

'Yot'i ri thuhu

- _____: _____, Pekagihe ya 'm_ëfi pa da thoki thut'a xöt'ö.
- _____: M_ët'o, da nthuki ya xöt'ö, da nthöki, da nthut'i; N_ëpu, da sit'i ha ya mohi, da thuki ya mexa n_ë ha nthoka hñuni n_ë... ¡bi wadi!
- _____; ¡Jamödi _____! 'Na xuhña'a, thogi gi hñudi.

N_f_eta hm_ö_ö

- Maestro: Juan, pekagihe ya 'm_ëfi 'na pa da thoki ya thut'a xöt'ö.
- Juan: M_ët'o, da nthuki ya xöt'ö, da nthöki, da nthut'i; N_ëpu, da sit'i ha ya mohi, da thuki ya mexa, n_ë ha nthoka hñuni n_ë... ¡bi wadi!
- Maestro: ¡Jamödi Juan! 'Na xuhña'a, thogi gi hñudi.

Ts'oga 'm_ëfi: Ts_ani ya hm_ö_ö ko ri mengu: M_ët'o, da nthuki ya xöt'ö, da nthöki, da nthut'i, n_ëpu, da sit'i ha ya mohi, da nthuki ya mexa n_ë ha ya nthoka hñuni.

'Yode nē möö.

Gehni ya hmöo ko nö'ö k'oi pēwi:

¿To'o hoki ya the'ta xöt'ö?

¿Me'to da nthuki ya xöt'ö?

¿Gi faxte ha nöno?

Yode nē möö ya hmöo.

Bi sikagi ge gi hoo.	Bi pekagihe ge.
Höö xahnate.	pekagihe ya 'me'fi.

Ts'oga 'me'fi: Tsani ya hmöo ko la mengu.

Hoki ra k'oi hñu ya hñuni gi hoo ge ja ha ri 'muj, nē hñu ya hñuni gi hoo gi tsi ge hingi ja ha ri 'muj.

Mef'o, 'yotpabi ra 'mede 'na, hoki ra k'oi nö'ö gi hoo; nēpu n e'e ma'ra yoho, ko ra 'mede yoho nē hñu:

'MEDE	Hñu ya hñuni ja ha ma 'mei	Hñu ya hñuni ge hingi ja ha ma 'muj

Zote ya hmö.

-Hñuni ja ha ma 'muj ge ma di hoo ga tsi _____.

-Hñuni ge di hoo ga tsi ha ge hingi ja ha ma 'muj _____.

Ts'oga 'mefi: Tsani ya hmö ko ri hmö: Hñuni ge ma gi hoo

'Yode në ma nfeta hmöö.

'Yot'i ha xeni ngöö ri thuhu në 'na ra thuhu ri 'ñowi.

'Yot'i ri thuhu

- _____: _____, bi sikagi ge gi hoo _____
- _____: Höö _____
- _____: Pekagihe teme pefi ha ri nguu pa da nthoki _____
- _____: Di tsagi _____ ha _____

Nfeta hmöö

- Maestro: Juan, Bi sikagi ge gi hoo ya xöt'ö
- Juan: Höö xahnate
- Maestro: Pekagihe teme pefi ha ri nguu pa da thoki ya xöt'ö
- Juan: Di thots'e ya xöt'ö.

Tsani ko 'na ri 'ñowi ri hmöö:

Tsani ya nthuts'a hmö: 'Na mede mi pede 'na 'mede, pe hinga mi pede xa hño kuede.

'Ye de nē möö.

'Yoni ri 'ñowi. Zote ya hmö:

-¿Teme hñuni ja ha ma 'm̄ihu ma gi hoo gi tsi?

-Hñuni ja ha ma 'm̄ihu ge hoo da zi ma 'na 'ño'me:

-¿Teme hñuni ge hingi ha ma 'm̄ihu gi hoo gi tsi?

- Hñuni ge hoo ma 'na 'ño'me nē ge hingi ja ha ma 'm̄ihu _____

Tsani ya nt'ani ko 'na 'ñowi.

Xeki ya k'ama paxi ge ts'i ha ri 'm̄i nē gi pe'e ha ri he'mi Ts'oga 'm̄fi: Tsani ya hmöö ko ri mingu: ¿Teme hñuni gi hoo gi tsi?; Hñuni ge ma di hoo da zi

Tsqani ko 'na ri 'ñowi.

-Maestro: Juan, bi sikagi ge gi hoo gi tsi ya xöt'ö.

-Juan: Höö xahnate.

-Maestro: Xikagihe teme pefi ha ri nguu pa da thoki ya xöt'ö.

-Juan: Di thots'e ya xöt'ö.

-Maestro: ¿Met'o di thuki ya xöt'ö?

-Juan: Höö, Elena bi xikagihe ge fats'i ra dada da tuki yaxöt'ö.

-Maestro: ¿To'o di hoki ya xöt'ö?

-Juan: Ma nönö në, nëpu, jnuga di tsi!

-Maestro: ¿Gi fats'i ri nönö?

-Juan: Da hoki hñuni, hina, di fats'i da thuki mexanë da xuki.

-Maestro: Juan, xikagihe teme pefi pa da thoki ya xöt'ö.

-Juan: Met'o, da thuki ya xöt'ö, da t'öts'i, da thots'e, da nthut'i; Nëpu, da sit'i ha ya mohi, da thuki ya mëxa, da suki në... jBi wadi!

-Maestro: jJamödi Juan! Thogi ts'ü gi hñudi.

Zöte ya hmö:

- _____, di thuki ya xöt'ö, di nthöki, da nthut'i, _____, da _____ ha ya mohi, da thuki mexa në nxuki ha nthoka hñuni...! Bi wadi!

Ts'oga 'mefi ha ri nguu: Tsqani nö'ö nt'et'ajöne: 'na mede mi pede 'na 'mede, pe hinga mi pede xa hño kuede në ya nzengua, da möö to'o ge'a ya hmö t'ëkë ko ra mengu.

Tsani ko ri 'ñowi ya nt'ani nē ya nthödi:

Xedi 'na: 'ñani	Xadi yoho: thödi
Met'o di thuki ya xöt'ö	Höö, Elena bi pekagihe ge fats'i ra dada da tuki ya xöt'ö.
¿To'o hoki thuf'i?	Ma nönö nē, nēpu, jnuga go di tsi!

Hoki 'na k'oi ra mengu 'na ri 'ñowi ha tsi teme di ho da zi.

'Yot'i teme gi tsihu:

-¿Teme gi tsihu? _____

Tsani ya nt'et'a jöne: 'na mede mi pede 'na 'mede, pe hinga mi pede xa hño kuède. Ts'oga 'mefi: Tsani ya t'ot'ant'ani nē ya ndui dega 'yoo ko ri mengu.

GA ENI MA FÖDI

'Yot'i ha xeni ngöö ri thuhu në 'na ra thuhu ri 'ñowi.
Tsani ri nfeta hmöö ko yoho ri 'ñowi.

'Yot'i ri thuhu

- _____: _____ ¿teme pefi ha ri ngu pa da thoki ya thut'a xöt'ö?
- _____: Di thots'e ya xöt'ö.
- _____: ¿Met'o da tuki ya xöt'ö?
- _____: Höö.
- _____: ¿To'o hoki thut'a xöt'ö?
- _____: Ma nönö.
- _____: ¿Gi fats'i ri nönö?
- _____: Di fats'i da thuki mexa.
- _____: Teme pefi pa da nthoki thut'a xöt'ö.
- _____: Met'o, da thuki ya xöt'ö, da töki, da thots'e, da thut'i; nepu, da ts'i, në da nthuki mexa në da nxuki ha nthoki hñuni .
- _____: ¡Jamödi _____!

Nfeta hmöö

- Maestro: Juan ¿teme pefi ha ri ngu pa da thoki ya thut'a xöt'ö?
- Juan: Di thots'e ya xöt'ö.
- Maestro: ¿Met'o di tuki ya xöt'ö?
- Juan: Höö.
- Maestro: ¿To'o hoki thut'a xöt'ö?
- Juan: Ma nönö.
- Maestro: ¿ Gi fats'i ri nönö?
- Juan: Di fats'i da thuki mexa.
- Maestro: Teme pefi pa da nthoki thut'a xöt'ö.
- Juan: Met'o, da thuki ya xöt'ö, da töki, da thots'e, da thut'i; nepu, da ts'i, da thuki mexa në da xuki ha nthoki hñuni.
- Maestro: ¡Jamödi Juan!

'Yopi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: Ga pödi ga adi në ga pödi ga möö hanja di thoki ya hñuni ha ma mengu.

¡Fats'i ha ra hmunts'i në ra nthoki ya 'mefi mahyetho!
Ts'oga 'mefi: Tsani ya nt'et'ajöne: 'Na mede mi pede 'na
'mede, pe hinga mi pede xa hño kuede.

4. MA 'MUI NĒ RA 'MUI

Nö'ö ga pödi: Di möö hanja da zote ha ya luga.

Tsani nö'ö hmö majoni: Nö'ö pɛts'i dɛnda, ge da nü, nunge hinä xahño da ma.

Nuŋ'i ya k'oi.

'Ñei

Ngöö

'Yode nē möö nuya nt'ot'i:

Höö yodi hinä maḡa, ga thogihy ha hüöi po 'ra ya lima
;Hinä! müi getpy de ha ra dɛnda da José.

'Yode nē möö nuya hmöö 'yoo ha ri 'ñei, 'yoo ha ri ngöö.

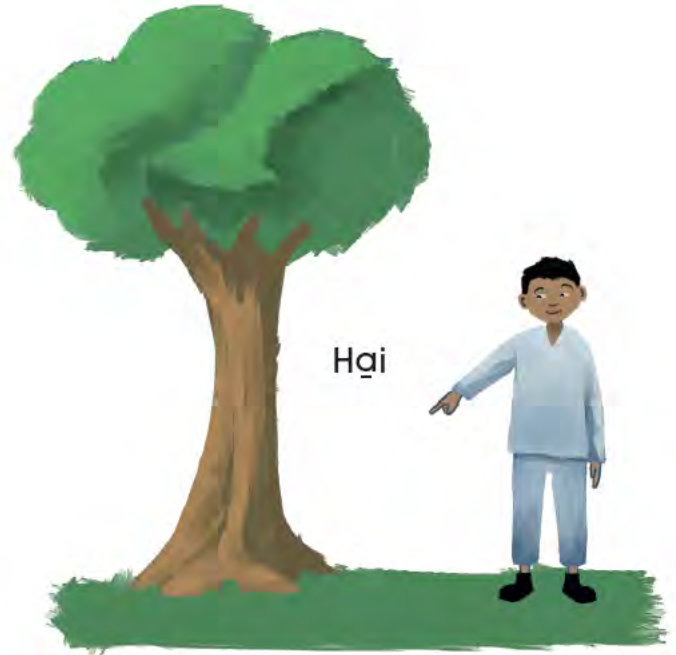
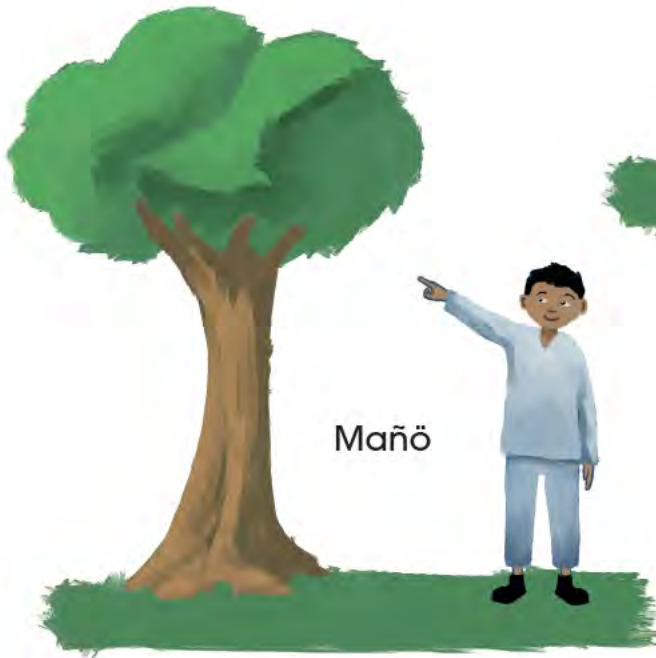
'Yode, möö nē ja nuya hmöö t'apa'i mahyetho:

Di 'yoo ha ma 'ñei.

Di 'yoo ha ma ngöö.

Nu'ti ya k'oi.
'Yode nē möö.

'Yode, möö nē ja nuya hmöö t'apa'i mahyetho:

Di 'yoo pa mañö.

Di 'yoo pa hai.

'Yode 'na hnēhē ge pede habu gi 'mui.

Ts'oga 'mēfi: Tsani ko ri mēngü ya hmö, ja nö'ö t'apa'i mahyetho gi pēfi di 'yoo pa ma 'ñgi, di 'yoo pa ma ngöö, di 'yoo pa mañö, di 'yoo pa hai.

K'ots'i 'na bötsi 'yoo ha ra
ngöö:

K'ots'i 'na bötsi 'yoo ha ra 'ñei:

Tsani ko 'na ri 'ñowi nö'ö ra hmöö de Xahnäte në nö'ö xadi:

-Maestro: ¿'Muyi yabü de ha de ha Ngünt'üdi?

-Jesús: ¡Hinä! 'muyi getpu de ha ra denda da José.

-Maestro: ¡Ah! Xahño, mēwi.

- Jesús: 'Muyi getpu de ha nijö, ha ra hyo mbodni.

-Maestro: Jamödi Jesús gi otka 'ñuu.

- Jesús: Höö yodi hinä maha, ga thogihü ha hüöi po 'ra ya
lima, ge 'muyi getpu de ha hñë.

Xëki nö'ö habü ya 'muyi gi pödi në gi pet'e ha ri he 'mi.

Ts'oga 'mēfi: Tsani te da mēfi ma 'na jö'i ne da ja: 'Yoo pa ri 'ñei; 'yoo pa ri
ngöö.

Juni , ya luga ha gatho thogi xahnäte, ngü bi xipi Jesús:

'Yode në möö.

Juni nö'ö hmö de ha ngö'ö ko nö'ö hmö pëwi ha ra 'ñei:

'Ñuu 'ñei	'Ñuu ngö'ö
Gi pöni, ne gi ma pa ha ri 'ñei.	¡Ha! Xahño, mëwi.
'Müi getpuü de ha hñë.	¡Hinä! 'müi getpu de ha ra dënda da José.

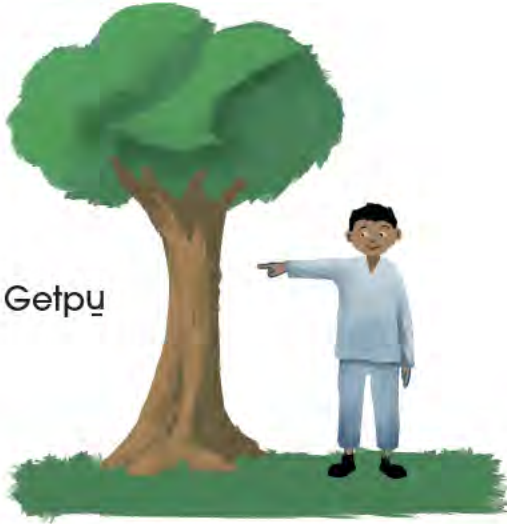

Xëni ko 'na ri 'ñowi ri k'oi në ri thödi.

Tsani nö'ö hmö majoni: Nö'ö pëts'i dënda, ge da nü, nunge hinä ge da ma. Ts'oga 'mëfi: Xipi 'na jö'i nö'ö ya hmö'ö bi nsipi xahnäte de nö'ö hmö'ö, kupa nö'ö ñuu bi dëni xahnäte, ne nuya hmö'ö ga ja ha ngünt'üdi.

Nuŋ'i ya k'oi:

'Yode nuna hmöö.

-Maestro: ¡Jesús, ba ehë!

-Jesús: ¡Höö, Xghnäte!

-Maestro: ¿Gi pödi Leticia?

-Jesús: Höö da pödi, mande

-Maestro: ¿Gi pödi habu 'müi?

-Jesús: 'Müi getpu de ha nijö, ha ra hyo mbodni.

-Maestro: ¿'Müi yabu de ha ngünt'üdi?

-Jesús: ¡Hinä! 'müi getpu de ha ra denda da José.

'Yode ne möö.

Tsani ko 'na ri 'ñowi nö'ö ra hmöö xghnäte në nö'ö xädi.

Ts'oga 'mefi : Tsani 52 ori mengü ya hmöö: ¿Habü gi 'müi?, 'müi getpu, xa yabu de ha ngünt'üdi.

Ja ri k'oi ha made de nö'ö xeni luga.
K'ots'i ya 'mefi t'apa'i ngü ha nja 'müi.

Ha ri 'ñei: 'Na nfixhe'mi

Mañö de ge'i: 'Na güi

Ha ri ngöö: 'Na mēxa

Hai de ge'i : Nö'ö hai

Tsani ko 'na ri 'ñowi nö'ö ra hmö xahnäte ne nö'ö xadi.

-Maestro: ¡Jesús! ¿Xi nēpu?

-Jesús: Gi tsot'e ha 'na dēnda

-Maestro: ¿Ja gehni 'müi nö'ö mbodni?

-Jesús: ¡Hinä! Getpu 'müi, ra ngü da José

-Maestro: ¿'Müi yabü nö'ö hñë?

-Jesús: ¡Hinä xahnäte! ¡'Müi xa getpu! ¿Hinga yabü, ya bi za'i?

-Maestro: Jesús, ¡Jamödi! ri maa ha ri luga.

Xeki ya 'müi ge 'müi gepü ha ri nguu në gi pet'e ha ri hē'mi.

Ts'oga 'mefi: Tsani ya hmö ko ri mengü: ¡Jamödi! ri maa ha ri luga.

Tsani nö'ö nt'anfēni: De nda 'müi, di nächti di nächti, di nächti mü nxüi në ma pa ta ga ts'öte ha döthe (nö'ö hñë).

'Yade nē möö

-Xəhnäte: ¡Jesús, ba ehë!

- Jesus: ¡Hö, Xəhnäte!

- Xəhnäte: ¿Gi pödi Leticia?

- Jesús: Hö da pödi, mande!

-Xəhnäte: ¿Gi pödi habu 'mui?

-Jesús: 'Mui getpu de ha nijö, ah ra hyo nbodni.

- Xəhnäte: ¿'Mui yabu de ha Ngüntüdi?

-Jesús: ¡hina! 'mui getpu de ha ra denda da José.

- Xəhnäte: ¡ha! Xa hño, mewi.

-Jesús: Hö yodi hina mahə, ga thogihy ha hüöi po 'a ya lima, ge 'mui getpu de ha hñë.

- Xəhnäte: Jamödi Jesús gi otki ñü.

-Jesús: Te mi Jamödi

- Xəhnäte: Jesús, ¿Xi nēpu?

- Jesús: gi maa njötho, gi tsote ha ra hyo nijö.

- Xəhnäte: ¿xi de gehni, tengü ra nyabu 'mui nö'ö hñë?

-Jesús: ya 'mui getpu de ha ma hüöi.

-Xəhnäte: ¿Ri hüöi 'mui yabu de ha ra ngü Leticia?

- Jesús: Hinga ndünthi, ja 'muhni getpu, ¿Ya bi za'i?

-Xəhnäte: Jesús, Jamödi, k ori möte, ri maa ha ri luga.

Ju ni nö'ö hmö de ngöö ko nö'ö hmö pëwi ha ra 'ñei:

'Ñuu ngöö	'Ñuu 'ñei
¿Gi pödi habu 'müi?	Gi maa 'ñei, gi tsote ha ra hyo nijö.
¿'Müi yabu de ngünt'üdi?	'Müi getpu de nijö, ha ra hyo mbodni.
¿Xibyë?	Ya 'müi getpu de ha ma hüöi.
¿Xi nëpu?	¿Ri hüöi 'müi yabu de ha ra ngü Leticia?
¿Te di 'mëdi?	Hinga ndünthi, ja 'mü hni getpu, ¿ya bi za'í?
¿Xi de gehni, tengü ra yabu 'müi nö'ö hñë?	Hinga yabu

K'oti yoho ya hmöö ge
Jesús xipi ra xahnäte.

Nut'i ko 'na ri 'ñowi ri thödihu.

Ts'oga 'mëfi: Tsani ko ri mengü ya nt'ani ne ya thödi de ya 'mëfi dega nju ni.

'Yode ne möö.

- Xahnäte: ¿Gi pödi habu 'mui?
- Jesús: 'Mui getpu de ha nijö, ha ra hyo mbodni.
- Xahnäte: ¿'Mui yabu de ha ngünt'üdi?
- Jesús: ¡Hinä! 'mui getpu de ha ra denda da José.
- Xahnäte: ¡Ah! Xahño, mēwi.
- Jesús: Höö yodi hinä maḥa, ga thogihu ha hüöi po 'ra ya lima, ge 'mui getpu de ha hñë.
- Xahnäte: Jamödi Jesús gi otka 'ñuu.
- Jesús: Tema jamödi
- Xahnäte: Jesús, ¿xi nēpu?
- Jesús: Gi maa 'ñei, gi tsote ha ra hyo nijö.
- Xahnäte: ¿Xi de gehni, tengü ra yabu 'mui nö'ö hñë?
- Jesús: Ya 'mui getpu de ha ma hüöi.
- Xahnäte: ¿Ri hüöi 'mui yabu de ha ra ngü Leticia?
- Jesús: Hinga ndünthi, ja 'muḥni getpu, ¿ya bi za'i?
- Xahnäte: Jesús, jamödi ri maa ha ri luga.

'Yot'i ya hmöö de ma'ra ya nt'ani:

- Nö'ö xahnäte pöni de ngünt'üdi ne ¿'yo pa ha ra? _____.
- 'Met'o, ¿nö'ö xahnäte bi zote ha 'na luga? _____.
- Nēpu, ¿nö'ö xahnäte bi zoni ha 'na hnini? _____.

Nut'i ko 'na ri 'ñowi ri nthödiḥa.

Ts'oga 'mēfi: Tsani ko ri mēngü nuya hmööta.

Tsqani nõ'õ nt'anfëni: De da 'muj, di næxti di næxti, di næxti muj nxüi në ma pa ta ga ts'ote ha döthe. (nõ'õ hñë).

'Yode ne möö.

Tsqani ko 'na ri 'ñowi nõ'õ ra hmöö xahnäte në nõ'õ xadi:

- Xahnäte: ¿'Muj yaby de ha Ngüntüdi? -Jesús: ¡Hinä! 'muj getpu de ha ra denda da José.

- Xahnäte: ¡Ah! Xahño, mēwi.

-Jesús: Höö yodi hinä maha, ga thogihy ha hüöi po 'ra ya lima, ge 'muj getpu de ha hñë.

- Xahnäte: Jamödi Jesús gi otka 'ñuu.

-Jesús: Tema jamödi.

'Yot'i ya thödi de nuya hmöö:

- Xahnäte ha hüöi ¿Muj getpu de ha? _____

-Nõ'õ nijö 'muj _____ de nõ'õ ngünt'üdi

Xëni ko 'na ri 'ñowi ri nthödihy.

Ts'oga 'mëfi: Tsqani ri hmöö ko ri mengü.

Nuŋ'i nö'ö k'oi:

Tsqani ko 'na ri 'ñowi ya hmöö de ya nt'ani në ri thödihu:

Xqadi 'na: Nt'ani	Xqadi yoho: Thödi
¿Está muy lejos de la escuela? ¿'Mui yabu de ha Ngüntüdi?	¡Hinä!, 'mui getpu de ha ra denda da José.
¿Xibyē?	Höö yodi hinä maḥa, ga thogihu ha hüoi po 'ra ya lima, ge 'mui getpu de ha hñē.
¿Xi nëpu?	Gi maa 'ñei, gi tsote ha ra hyo nijö.
¿Xi de gehni, tengü ra yabu 'mui nö'ö hñē?	'Mui xa getpu!

'Yot'i ya thödi ge di zote nüya ya hmöö:

- Nö'ö xahnäte ma da maa ha _____.

-Nö'ö nijö 'mui _____ de ngünt'üdi.

Nuŋ'i ko 'na ri 'ñowi ri thödihu.

Ts'oga 'meŋi: Tsqani ya hmöö de ya nt'ani ko ri mēngü.

Hñüts'i ri thühü në 'na ra meṭ'i ri 'ñowi në tsani ya hmöö:

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi

- _____: 'Müi getpu de ha nijö, ah ra hyo nbodni.
- _____: ¿'Müi yabu de ha ngünt'üdi?
- _____: ¡Hinä!, 'müi getpu de ha ra deṇda da José.
- _____: ¿Xi nëpu?
- _____: Gi maa 'ñei, gi tsote ha ra hyo nijö.
- _____: ¿Xi de gehni tengü ra yabu 'müi nö'ö hñë?
- _____: Ya 'müi getpu de ha ma hüoi.
- _____: ¡Hinga ndünthi, ja 'mü hni! getpu
- _____: Jesús, ¡jamödi!

Nfeṭa hmöö

- Jesús: 'Müi getpu de ha nijö, ha ra hyo mbodni.
- Xahnäte: ¿'Müi yabu de ha ngünt'üdi?
- Jesús: ¡Hinä!, 'müi getpu de ha ra deṇda da José.
- Xahnäte: ¿Xi nëpu?
- Jesús: Gi maa 'ñei, gi tsote ha ra hyo nijö.
- Xahnäte: ¿Xi de gehni tengü ra yabu 'müi nö'ö hñë?
- Xahnäte: Ya 'müi getpu de ha ma hüoi.
- Jesús: ¡Hinga ndünthi, ja 'mü hni getpu!
- Xahnäte: Jesús, ¡jamödi!

Tsani nö'ö hoga fëni: Ko ya njöt'i di kot'i ma ngüü, ra njo'mi di tani theni në 'na goxti t'axi.

Ts'oga 'meṭi: Tsani ya hmöö ko ri mengü.

GA ƐNI MA FÖDI

Zöte në möö ya hmöö ko yoho ri 'ñowi:

- _____: 'Muyi _____ de ha nijö
- _____: ¿'Muyi _____ Ngüntüdi?
- _____: ¡Hinä! 'muyi getpu de ha ra _____
- _____: ¡Ha! Xahño, mēwi.
- _____: _____ maha, ga thogihu ha hüöi po 'ra ya lima, ge 'muyi getpu de ha _____
- _____: ¿Xi nëpu?
- _____: _____ 'ñei, gi tsöte ha ra hyo _____
- _____: ¿Xi de gehni, _____ 'muyi nö'ö hñë?
- _____: ¡Ya 'muyi getpu de ha ma _____!
- _____: Jesús, ¡_____!

'Yopi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: Di möö hanja da zote ha ya luga.

¡Nfaxte ha ya nthoki pa da nja ya 'mefi mahyetho!

Ts'oga 'mefi: Tsani nö'ö hoga fëni: Ko ya njöt'i di kot'i ma ngüü, ra njomi di tani theni në 'na goxti t'axi.

5. YA 'MAI PAXI

Nö'ö ga pödi: Ga adi nē ga ūni ya nfödi de ya 'mai paxi nē ma 'ra ya 'ñēthi

Nuŕ'i ya k'oi:

Ya ñēthi paxi

Ñēthi dega ngüü ntōthe

Ya 'maj paxi ts'i

'Yode nē möö nuya nt'ot'i:

-¿Bi 'nothe nē ko te me'a?

- Ya ñēthi paxi xahño.

'Yode nuna hmöö.

'Yot'i ha ra yoho 'ñuu, ya 'mede de yoho ha goho ha ra 'ñuu
dega hmö, ngu nuna.

- Saúl: Teme xa ja Kiko.	1
-Lupe: Bi hñëni de ra 'muj.	
-Saúl: Ya bi 'nothe në ko te me'a?	
- Saul: Ya hingi u ra 'muj?	

Ko nö'ö ga ja meto, pa nö'ö hmöö da go'i xahño, 'yot'i nö'ö
'mede pewi nö'ö hmöö:

- Saul: Ya hingi u ra 'muj?	
- Saúl: Teme xa ja Kiko.	
-Saúl: Ya bi 'nothe në ko te me'a?	
-Lupe: Bi hñëni de ra 'muj.	

Ts'oga 'mëfi: Tsani ko ri mengü ya hmöö, ¿bi 'nothe në ko te me'a? Ya
ñëthi paxi xahño.

Tsqani nõ'ö nt'anfëni: Ma xii xa nt'axi, ma xtö xa ndo ko ngeki zoni gatho ya guni. ¿To'o gi? (Nõ'ö dënxì).

Ja ra k'oi de 'na 'maji paxi o
üza ma gi ne gi ts'i:

Ja ra k'oi de 'na' ñethi dega
böntothe ge gi pödi:

Tsqani ko 'na ri 'ñowi nõ'ö hmö.

-Saúl: Teme xa ja Kiko.

-Lupe: Bi hñëni de ra 'muj.

-Saúl: Ya bi 'nothe në ko te me'a?

-Lupe: Ko ya paxi dega t'ohö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñeëthi.

-Saul: Ya hingi ü ra 'muj?

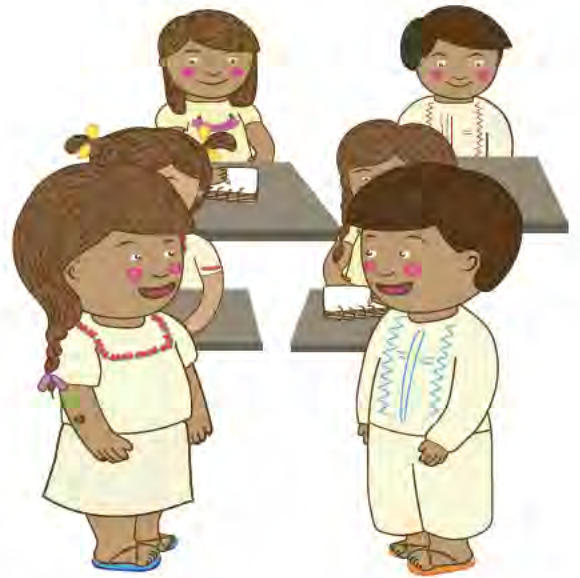

'Yöde 'na hnëhë ge noni ya 'ñëthi. Ts'oga 'mëfi: Mö nõ'ö hmö ko ri mengü.

'Yode nuna hmöö.

- Saúl: Teme xa ja Kiko.
- Lupe: Bi hñëni de ra 'muj.
- Saúl: Ya bi 'nothe në ko te me'a?
- Lupe: Ko ya paxi dega t'ohö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi.
- Saul: Ya hingi u ra 'muj?
- Lupe: Hinä, ge xa 'meti ra nthos'ñëthi.
- Saul: Xahño ga kupahu ya 'ñëthi paxi.
- Lupe: Ya paxi dega t'ohö ge xa xahño.
- Saul: Hinga ndi pödi, pe ma ga tsq.
- Lupe: Höö, ja ya paxi ge othe ndünthi ya hñëni.
- Saul: ¡Xahño! Ge ga kupahu.
- Lupe: Ne xahño ga pohu ndanä ge'u.

'Weke, ko ya 'mede de 'na ha goho, ya 'ñuu de hmöö:

	Saul: Hinga ndi pödi, pe ma ga tsq. -Lupe: Höö, ja ya paxi ge othe ndünthi ya hñëni.
	-Saúl: Teme xa ja Kiko. -Lupe: Bi hñëni de ra 'muj.
	-Lupe: Ko ya paxi dega t'ohö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi. -Saul: Ya hingi u ra 'muj?
	-Juan: ¿Bi juadi bi sii ra 'ñëthi? -Sonia: Hinä di mepi yoho.

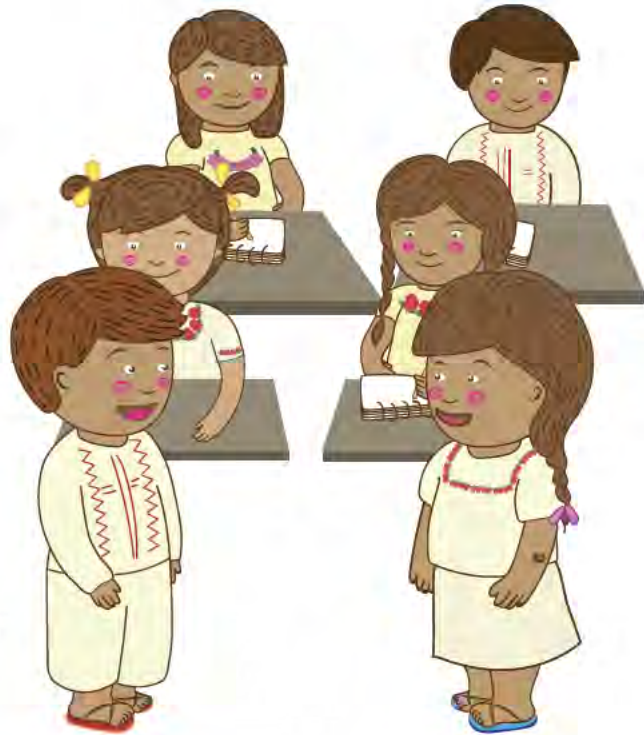

Xeki ya k'oi ya k'ama paxi ge ja ha ri 'mui në gi pe'e ha ri he'mi
Ts'oga 'mefi: Tsani ko ri mengü ya hmöö.

Tsqni ko 'na ri 'ñowi nō'ō hmöo:

- Saul: Teme xa ja Kiko.
- Lupe: Bi hñëni de ra 'muj.
- Saul: Y a bi 'nothe në ko te me'a?
- Lupe: Ko ya paxi dega t'öhö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi.
- Saul: Ya hingi u ra 'muj?
- Saul: Xahño ga kupahu ya 'ñëthi paxi.
- Lupe: Ya paxi dega t'öhö ge xa xahño.
- Saul: Hinga ndi pödi, pe ma ga tsq.
- Lupe: Höö, ja ya paxi ge othe ndünthi ya hñëni.

Juni nō'ō hmöo dega ngöo ko hmöo pëwi ha 'ñei:

'Ñuu ngöo	'Ñuu 'ñei
¿Te bi thogi Kiko?	Ya hingi u ra 'muj?
¿Ya bi 'nothe në ko te me'a?	Hinga ndi pödi, pe ma ga tsq.
Xahño ga kupahu ya 'ñëthi paxi.	Höö ko ya paxi dega t'öhö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi.
Ya paxi dega t'öhö ge xa xahño.	-Sonia: Bi hñëni de ra muj.

Ts'oga 'mëfi: Tsqni ya hmöo ge qdi ya nt'ani ko ri mengü.

'Yode në möö.

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi

- _____: ¿Teme xa ja _____?
- _____: Bi hñëni de ra mui.
- _____: ¿Ya bi 'nothe në ko te me'a?
- _____: Höö ko ya paxi dega t'ohö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi.
- _____: Ya hingi o ra 'mõi?
- _____: Hinä, ge xa 'meṭi ra nthos'ñëthi.
- _____: Xahño ga kupahü ya 'ñëthi paxi.
- _____: Ya paxi dega 'öhö ge xa xahño.

Nfeta hmöö

- Saul: Teme xa ja Kiko.
- Lupe: Bi hñëni de ra mui.
- Saul: ¿Ya bi 'nothe në ko te me'a?
- Lupe: Höö ko ya paxi dega t'ohö ngü: Xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi.
- Saul: Ya hingi u ra 'mõi?
- Lupe: Hinä, ge xa 'meṭi ra nthos'ñëthi.

- Saul: Xahño ga kupahü ya 'ñëthi paxi.
- Lupe: Ya paxi dega t'öhö ge xa xahño.

'Yot'i ya thödi de ya nt'ani de ri hmöö:

- ¿To'o bi hñëni de ra mui? _____.
- ¿To'o ma da 'meṭ'i ya paxi dega t'ohö ngü: xönda, 'ñöi, poleo në ju'ñëthi? _____.

Ts'oga 'meṭi: Tsani ri hmöö ko ri mengü.

'Yode nē möö

-Juan: Pa hinda hñēni 'na, xahño da ts'i ya üza nē nk'amapaxi.

-Sonia: Höö, nuga hyaxto di xuxi xahño ya üza nē nk'amapaxi.

-Juan: Xahño ge ja ndunthi ya ñēthi pa da 'nothe 'na

-Sonia: Höö. Ya paxi nē ya ñēthi ge di tüni ha ngü ntōthe ko ya boñethi.

Juni nö'ö hmö dega ngöö ko hmö pēwi ra 'ñēi.

'Ñuu 'ñēi	'Ñuu ngöö
Ra debe gi nūni xahño.	Pa hingi hñēni.
Pa hinga hñēni.	ga nūni xahño.

Ts'oga 'mēfi: Tsani ko ri mengü ya hmöö ge möö nö'ö xahño pa ri nzaki.

Hñëti ya k'oi:

Nüni

Hñëni

'Ñothe

Nzaki

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi në möö ya hmöö:

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi

- ____: Pa hinda hñëni 'na, xahño da ts'i ya üza në nk'amapaxi.
- ____: Höö, nuga hyaxto di xuki xahño ya üza në nk'amapaxi.
- ____: Xahño ge ja ndunthi ya ñëthi pa da 'nothe 'na.
- ____: ____ Ya paxi në ya ñëthi ge di tüni ha ngü ntothe ko ya boñethi.

Nfëta hmöö

- Juan: Pa hinda hñëni 'na, xahño da ts'i ya üza në nk'amapaxi.
- Sonia: Höö, nuga hyaxto di xuki xahño ya üza në nk'amapaxi.
- Juan: Xahño ge ja ndunthi ya ñëthi pa da 'nothe 'na.
- Sonia: Höö. Ya paxi në ya ñëthi ge di tüni ha ngü ntothe ko ya boñethi.

Ts'oga 'meṭi: Tsani ya hmöö ko ri mengü.

'Yode në möö.

-Saul: Teme xa ja Kiko.

-Lupe: Bi hñëni de ra muḽi.

-Saul: ¿Ya bi 'nothe në ko te me'a?

-Lupe: Höö ko ya paxi dega t'õhõ ngü: Xõnda, 'ñõi, poleo në ju'ñëthi.

-Saul: Ya hingi u ra 'muḽi?

-Lupe: Hinä, ge xa 'meḽi ra nthos'ñëthi.

-Saul: Xahño ga kupahu ya 'ñëthi paxi.

-Lupe: Ya paxi dega t'õhõ ge xa xahño.

-Juan: Pa hinda hñëni 'na, xahño da ts'i ya üza në nk'amapaxi.

-Sonia: Höö, nuga hyaxto di xḽki xahño ya üza në nk'amapaxi.

-Juan: Xahño ge ja ndunthi ya ñëthi pa da 'nothe 'na.

-Sonia: Höö. Ya paxi në ya ñëthi ge di tüni ha ngü ntõthe ko ya boñethi.

Xëki ya k'oi ya 'ñëthi gi pödi në gi pe'e ha ri he'mi.

Juni nō'ö hmö dega ngö'ö ko nō'ö hmö pēwi ra 'ñei.

'Nuu ngö'ö
Pa hinda hñēni 'na, xahño.
Gi xūki xahño ya ūza nē.
Ra debe gi ts'i xahño.
Bi hñēni ngethō hinbi.
Xahño ja ndünthi.

'Nuu 'ñei
Ya nk'amapaxi.
Xuki xahño ya nk'amapaxi ge bi ts'i.
Ya 'ñēthi pa da 'ñothe 'na.
Gi ts'i ya ūza nē nk'amapaxi.
Xa nt'axi.

Xēni ko 'na ri 'ñowi ri thōdihy.

Ja ri k'oi gi ts'i ya ūza nē nk'amapaxi ge ma gi ho gi ts'i.

Ts'oga 'mēfi : Tsani ko ri mengū ya hmö'ö dega ya nt'ani de ri hmö'ö.

'Yode në möö

-Juan: ¿Bi hogi ko ya ñëthi dega ngu ntõthe?

-Sonia: Höö.

-Juan: ¿Ya bi juadi da sii ra ñëthi?

-Sonia: Hinä, di 'mëpi yoho ya ñëthi.

-Juan: Ya ñëthi paxi xahño.

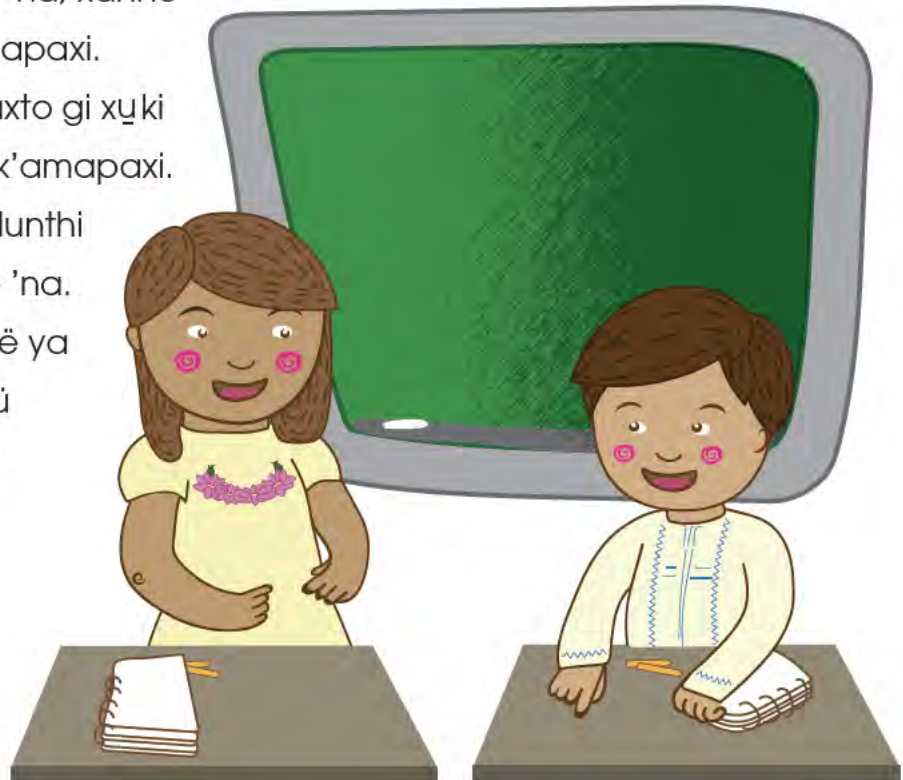
-Sonia: Höö.

-Juan: Pa hinda hñëni 'na, xahño gi ts'i ya üza në nk'amapaxi.

-Sonia: Höö, nuga hyaxto gi xüki xahño ya üza në ya nk'amapaxi.

-Juan: Xahño ge ja ndunthi ya ñëthi pa da 'nõthe 'na.

-Sonia: Höö. Ya paxi në ya ñëthi ge di tñni ha ngü ntothe ko ya boñethi.

Tsqani ko ri mengü ya hmö.

Tsqani nö'ö hoga fëni: Ya üza: Di ne ta üza ge xa xa kui; nö'ö xandia, ya nanxa në ya obxi ko ngii.

'Mëfi Ngüü: Mö ri hmö ko ri mengü.

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi në möhy ri hmöö.

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi

- ____: ¿Bi hogi ko ya ñëthi dega ngu ntōthe?
- ____: Höö.
- ____: ¿Ya bi juadi da sii ra ñëthi?
- ____: Hinä, di 'mepi yoho ya ñëthi - ____: Ya ñëthi paxi xahño
- ____: Höö.
- ____: Pa hinda hñëni 'na, xahño gi ts'i ya üza në nk'amapaxi.
- ____: Höö, nuga hyaxto gi xuki xahño ya üza në ya nk'amapaxi.
- ____: Xahño ge ja ndunthi ya ñëthi pa da 'nothe 'na.
- ____: Höö. Ya paxi në ya ñëthi ge di tñni ha ngü ntōthe ko ya boñethi.

Nfeti hmöö

- Juan: ¿Bi hogi ko ya ñëthi dega ngu ntōthe?
-Sonia: Höö.
-Juan: ¿Ya bi juadi da sii ra ñëthi?
-Sonia: Hinä, di 'mepi yoho ya ñëthi.
-Juan: Ya ñëthi paxi xahño.
-Sonia: Höö.
-Juan: Pa hinda hñëni 'na, xahño gi ts'i ya üza në nk'amapaxi.
-Sonia: Höö, nuga hyaxto gi xuki xahño ya üza në ya nk'amapaxi.
-Juan: Xahño ge ja ndunthi ya ñëthi pa da 'nothe 'na.
-Sonia: Höö. Ya paxi në ya ñëthi ge di tñni ha ngü ntōthe ko ya boñethi.

'Yot'i ya thödi de nuya nt'ani de ri hmöö

- ¿To'o bi 'nothe ko ya ñëthi? _____
-To'o bi 'ñani: ¿Ya bi juadi da sii ra ñëthi? _____
- ¿To'o di xuki xahño ya üza në nk'amapaxi? _____

Ts'oga 'mefi: Mö ko ri mengü ya hmö.

GA ƐNI MA FÖDI

Zöte në tsani ri hmöö ko yoho ri 'ñowi:

- ____: ¿Bi hogi ko ya _____ dega _____?
- ____: Höö.
- ____: ¿Ya bi juadi da sii ra _____?
- ____: Hinä, di 'mēpi yoho ya _____.
- ____: Ya _____ xahño.
- ____: Höö.
- ____: Pa hinda hñēni 'na, _____ ya üza në nk'amapaxi.
- ____: Höö, nuga hyaxto di xuki ya _____ në ya _____.
- ____: Ge _____
ge ja _____
ya ñēthi pa da
'nothe 'na
- ____: höö,
_____ në _____
ya ñēthi ge di tūni ha
ngü ntothe ko
ya _____.

'Yopi ri xahñate:

Nö'ö ga pödi: Ga adi në ga üni ya nfödi de ya 'mai paxi në ma 'ra ya 'ñēthi

¡Nfaxte ha ya nthoki pa da nja ya 'mēfi mahyētho!

Ts'oga 'mēfi: tsani nuna hmö majoni: ¡De 'mēizaa xa juanki di nja ya zaa!

6. YA ZU'WĒ DE MA 'MUI

Nö'ö ga pödi: Ga pödi dega hñöhñö ya hñö de ya zu'we de ma 'mui.

Mö nö'ö nt'ani: Di pots'e, di pots'e ha t'ohö, di xeki di xeki ya paxi në hingi ne ga juadi. ¿to'o gi? (nö'ö xöjü).

Nut'i ya k'oi.

'Yo

De'ti

Oni

Jua

'Yode në möö.

Ja ra k'oi ya zu'we ge ma gi ho:

'Na zu'we dega t'oho	'Na zu'we dega nguü

'Yode n'ö hmöö

-María: Da ja 'na k'oi dega 'na jua.	
-Elena: Nuga da ja ra k'oi de 'na ɔni.	
-María: ¿Habü 'mui ya ɔni.	
-Elena: Ha 'na corra ge 'mɔi ha ya nguü.	

'Yot'i, de ra mēto 'ñuu nē ra 'mefa, ya 'mede de 'na pa goho ha ra 'ñuu ya hmöö. Ts'oga 'mefi: Tsani ya thühü de ya zu'we ko ri mengü.

'Yot'i nö'ö 'mede pēwi nö'ö 'ñü de hmöö, ko nö'ö 'mefi ja
'meto page da goi xahño nö'ö hmöö:

-Elena: Da ja ra k'oi de 'na ɔni	
-María: ¿Habü 'mui ya ɔni?	
-María: ¿Habü 'mui ya ɔni?	
-María: Da ja 'na k'oi dega 'na jua	

'Yode në möö ra thühü ya zu'we de meṭo nt'üdi.
Nut'i ya k'oi:

'Mui	Ts'i	Zu'we
		Dega ngüü
		Dega f'ohö

Tsani nö'ö hmö majoni: ¡Nüwa mykua mixi xa njoti!

Ts'oga 'mefi: Tsani nö'ö hmöö ko ri mengü.

Tsqni ko 'na ri 'ñowi ri hmöö:

-María: Nuga da ja ra k'oi 'na jua

-Elena: Da ja ra k'oi de 'na ɔni

-María: ¿Haby 'mɔi ya ɔni?

-Elena: Ha 'na corra ge 'mɔi ha ya ngüü

-María: ¡Ah! Ha 'na ngü 'ni!

-Elena: ¡Nuga nehe di pödi habɔ 'mɔi ya jua!

Xeki nu'ɔ ya zuwe ja ha ri nguü në gi pet'e ha ri he'mi.

Ts'oga 'mefi: Mö ri hmö ko ri mengü.

'Yode nuna hmöö.

-María: Nuga da ja 'na k'oi de 'na jua

-Elena: Da ja ra k'oi de 'na ɔni

-María: ¿Habu 'mɔi ya oni?

-Elena: Ha 'na corra ge ja ha ya ngüü

-María: ¡Ah! ¡Ha 'na ngü 'ni!

-Elena: ¡Nuga nehe di pödi habu 'mɔi ya jua!

'Weke, ko ya 'mede de 'na pa hñü ra yoho 'ñuu de nö'ö hmöö:

	-María: ¡Ah! ¡Ha 'na ngü 'ni! -Elena: ¡Nuga nehe di pödi habu 'mɔi ya jua!
	-María: Da ja 'na k'oi dega 'na jua. -Elena: Nuga da ja ra k'oi 'na ɔni.
	-María: ¿Habu 'mɔi ya ɔni? -Elena: Ha 'na corra ge ja h a ya ngüü.

'Yot'i ya thödi de nuya nt'ani de ri hmöö:

-¿Daniel bi ja ra k'oi 'na? _____.

-¿Ya ɔni 'mɔi ha? _____.

'Yode 'na hnëhë ge nɔni ya zuwë ja ha ri hnini.

Ts'oga 'mëfi: Tsani ya hmö ko ri mengü.

Hñüts'i ri thühü në ya meŧ'i 'na ri 'ñowi në möö r hmö:

Hñüts'i ri thühü në ya meŧ'i 'na ri 'ñowi në möö r hmö:

- _____: Nuga da ja ra k'oi 'na jua.
- _____: Nuga da ja ra k'oi de 'na oni. - _____: ¿Habu 'müi ya ɔni?
- _____: Ha 'na korra ge ja ha ya ngüü. - _____: ¡Ah! ¡ha 'na ngü 'ni!
- _____: ¡Nuga nehe di pödi habu 'müi ya jua!

Nfeŧa hmöö

- María: Nuga da ja ra k'oi 'na jua.
- Elena: Nuga da ja ra k'oi 'na ɔni.
- María: ¿Habu 'müi ya ɔni?
- Elena: Ha 'na korra ge ja ha ya ngüü.
- María: ¡Ah! ¡Ha 'na ngü 'ni!
- Elena: ¡Nuga nehe di pödi habu 'müi ya jua!

Yot'i ya thödi de nuya nt'ani de ri hmöö:

- ¿To'o bi ja ra k'oi 'na jua? _____.
- To'o bi 'ñani: ¿Habu 'müi ya ɔni? _____.

Ts'oga 'meŧi: Tsani ri hmöö ko ri mēngü.

'Yode në möö.

-Elena: ¡Nuga nehe di pödi habu 'mui ya jua!

-María: ¡Ha t'öhö!

-Elena: ¡Hinä! ¡Ge ha 'na ots'!

-María: ¿Teme ra me'ä nö'ö ots'?

-Elena: Ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai.

-María: ¿Teme tsi ya ɔni?

-Elena: Ya dɔnxi në ya matsa dega hai në dethö.

-María: ¡Nuga nehe di tsi ya dethö ha hinda ɔni!

-Elena: ¡Nuga di tsi ya nk'amapaxi ha hinda jua!

-María: ¡Nzenguatho Daniel!

-Elena: ¡Ga nk'athu Pedro María!

'Weke, ko ya 'mede de 'na pa goho, ya 'ñuu de ya hmöö:

	-María: ¿Teme ge nö'ö ots'?
	-Elena: Ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai.
	-María: ¿Teme tsi ya ɔni?
	-Elena: Ya dɔnxi në ya matza dega hai në dethö.
	-María: ¡Ha t'öhö!
	-Elena: ¡Hinä! Ge ha 'na ots'!
	-María: ¡Nuga nehe di tsi ya dethö ha hinda oni!
	-Elena: ¡Nuga di tsi ya nk'amapaxi ha hinda jua!

Nut'i ko 'na ri 'ñowi ri thödi.

Ts'oga 'mefi: Tsani ko ri mengü ya hmöö dega ntani.

Tsqani ko 'na ri 'ñowi nö'ö hmöo:

-Elena: ¡Nuga nehe di pödi habu 'muyi ya jua!

-María: ¡Ha t'öhö!

-Elena: ¡Hinä! ¡Ge ha 'na ots'i!

-María: ¿Teme ge nö'ö ots'i?

-Elena: Ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai.

-María: ¿Teme tsi ya oni?

-Elena: Ya dõnxi në ya matza dega hai në dethö.

-María: ¡Nuga nehe di tsi ya dethö ha hinda õni!

-Elena: ¡Nuga di tsi ya nk'amapaxi ha hinda jua!

-María: ¡Nzenguatho Daniel!

-Elena: ¡Ga nk'athu María!

Juni ko 'na 'nü nö'ö hmö dega ngöo ko hmö dega 'ñei.

'Nü ngöo	'Nü 'ñei
¿Teme ge'ä 'na ots'i?	Ya dõnxi në ya matza dega hai në dethö.
¿Teme tsi ya õni?	¡Ga nk'athu Pedro María!
¡Nzenguatho Daniel!	Ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai.

Nuf'i ko 'na ri 'ñowi ri thödi.

Ts'oga 'mefi: Tsqani ko ri mengü ya hmöo dega di 'yoo.

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi në tsani ri hmöö:

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi

- _____: ¡Nuga nehe di pödi habu 'müi ya jua!
- _____: ¡Ha t'öhö!
- _____: ¡Hinä! ¡Ge ha 'na ots'!
- _____: ¿Teme ge nö'ö ots'i?
- _____: Ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai
- _____: ¿Teme tsi ya ɔni?
- _____: Ya dɔnxi në ya matza dega hai në deṭhö.
- _____: ¡Nuga nehe di tsi ya deṭhö ha hinda ɔni!
- _____: ¡Nuga di tsi ya nk'amapaxi ha hinda jua!
- _____: ¡Nzɛnguatho Elena! - _____: ¡Ga nk'athu María!

Nfeta hmöö

- Elena: ¡Nuga nehe di pödi habu 'müi ya jua!
- María: ¡Ha t'öhö!
- Elena: ¡hinä! ¡Ge ha 'na ots'!
- María: ¿Teme ge nö'ö ots'i?
- Elena: Ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai
- María: ¿Teme tsi ya ɔni?
- Elena: Ya dɔnxi në ya matza dega hai në deṭhö
- María: ¡Nuga nehe di tsi ya deṭhö ha hinda ɔni!
- Elena: ¡Nuga di tsi ya nk'amapaxi ha hinda jua!
- María: ¡Nzɛnguatho Elena!
- Elena: ¡Ga nk'athu María!

'Yot'i ya thödi de nuya nt'ani de ri hmöö:

-¿To'o pödi habu 'muyi ya jua? _____.

-To'o möö ge nö'ö ots'i, ge 'na ots'i di ja ya jua ha hai?
_____.

¿To'o möö ge ya ɔni ts'i donxi në ya matza dega hai?
_____.

Nut'i ya k'oi.

Ya zu'we dega ngüü

Ya zu'we dega ngüü

Ya zu'we dega t'ohö

Ya zu'we dega t'ohö

'Yot'i nö'ö hñö da zöte nö'ö hmöö: 'Muyi, di nüni.

Nut'i ko 'na ri 'ñowi ri thödihü.

Ts'oga 'mefi: Tsani ya hmöö ko ri mengü.

'Yode nē möö.

- María: Nuga da ja ra k'oi de 'na jua
- Elena: Nuga da ja ra k'oi de 'na ɔni
- María: ¿Habu 'm̥ui ya ɔni?
- Elena: Ha 'na corra ge ja ha ya ngüü
- María: ¡Ah! ¡Ha 'na ngü'ni!
- Elena: ¡Nuga höö di pödi habu 'm̥ui ya jua!
- María: ¡Ha t'ɔhɔ!
- Elena: ¡Hinä! ¡Ge ha 'na ots'i!

- María: ¿Teme ge nö'ö ots'i?
- Elena: Ge 'na ots'i di ja ya jua ha h
gi
- María: ¿Teme tsi ya ɔni?
- Elena: Ya dɔnxi nē ya matza dega
hgi nē deṭhō
- María: ¡Nuga nehe di tsi ya deṭhō
ha hinda ɔni!
- Elena: ¡Nuga di tsi ya nk'amapaxi
ha hinda jua!
- María: ¡Nzenguatho Daniel!
- Elena: ¡Ga nk'athu Pedro María!

Pɛkui 'ñü ya hmöö dega nt'ani.

Nut'i ko 'na ri 'ñowi ri thödiyu.

Ts'soga 'm̥efi: Tsɔni ko ri mengü ya hmö dega nt'ani.

Hñüts'i ri thühü në ya meṭ'i 'na ri 'ñowi në tsani ra hmö

'Yot'i ri thühü në ya meṭi ri 'ñowi

- ____: ¡Tegi xānde ____!
- ____: ¡Tegi xānde ____!
- ____: ¿Habü 'müi ya ɔni?
- ____: Ha 'na ngü'ni
- ____: ¿Habü 'müi ya jua?
- ____: ¡Ha 'na ots'i!
- ____: ¿Teme tsi ya ɔni?
- ____: Ya dɔnxi në ya matsa dega hai në deṭhö.
- ____: Ya jua tsi ya paxi në ya tsi dɔni.
- ____: ¡Nzɛnguatho ____!
- ____: ¡Ga nk'athü ____!

Nfɛta hmöö

- Daniel: ¡Tegi xānde Pedro!
- Pedro: ¡Tegi xānde Daniel!
- Daniel: ¿Habü 'müi ya ɔni?
- Pedro: Ha 'na ngü'ni
- Daniel: ¿Habü 'müi ya jua?
- Pedro: ¡Ha 'na ots'i!
- Daniel: ¿Teme tsi ya ɔni?
- Pedro: Ya dɔnxi në ya matza dega hai në deṭhö.
- Daniel: Ya jua tsi ya paxi në ya tsi dɔni.
- Pedro: ¡Nzɛnguatho Daniel!
- Daniel: ¡Ga nk'athü Pedro!

Ja ra k'oi 'na zu'we ge ma di ho ri 'ñowi:

Ts'oga 'meṭi: Tsani ya hmöö ko ri mengü.

GA ƐNI MA FÖDI

Zete në tsani ri hmöö ko yoho ri 'ñowi:

- ____: ¡Tegi xānde ____!
- ____: ¡Tegi xānde ____!
- ____: ¿Habū ____ ya ____?
- ____: Ha 'na _____
- ____: ¿Habū ____ ya _____?
- ____: ¡Ha 'na _____!
- ____: ¿Teme ____ ya ɔni?
- ____: Ya dɔnxi në ya matza dega hāi në dɛthö
- ____: Ya jua ____ ya paxi në ya tsi dɔni.
- ____: ¡____ nzenguatho ____!
- ____: ¡____ nk'athu ____!

'Yopi ri xāhnate:

Nö'ö ga pödi: Ga pödi dega hñöHñö ya hñö de ya zu'we de ma 'müi.

¡Nfāxte ha ya nthoki pa da nja ya 'mēfi mahyetho!

Ts'oga mēfi: Tsani nuna hoga fēni: Nö'ö tuxmü: Ts'unganzu tuxmü ge ja ha t'ohö gi 'müi, wa ehē gi pöhö hoga ñoni ge ja ha doni.

7. NÖ'Ö PEDE YA JÖ'I DE HA MA 'MUI NĒ YA HNIHNI

Nö'ö ga pödi: di het'í ya 'meto hmöö ha 'mui.

Tsēni nö'ö n'et'ajone: Putanza put'i zaa ko ra nzone ko ra nzone put'i zaa.
nö'ö pytanza Hetsi ya zaa ha ta tsa denke hetsi nö'ö pytanza.

Nut'i ya k'oi.

'Mēto ndök'oi.

Di xadi ga ñö
ra hñö ma hnini

'Mēto feni.

Di pödi.

Nguu ntudi.

'Yode ra nee nõö nt'ot'i në ya 'mefi.

Juan ba ma ha nguu dega ntudi. Ha ra nguu xqadi ja ya nxutsi në ya mets'i. Gatho ya bötsi nõ hñömfö në di xqadi ra hñö Hñöhñö y nõ ra 'hnini.

Japi 'na X, ha nõö hmöö y pödi.

Ha ya ntudi, di ja ya 'mefi pa da hmö ha, ha ra ngu, ya ts'oga 'mefi, di tsqni ko ya mengu te bi bödi ko ya 'ñowi në ra xqhnate.

Pekui ñu nõö ha hmöö te bi bödi.

Ko na jeya, Juan, ko ra nfaxte xqhnate, ra mengu në ma ra ya jö'i mada bödi da mho ra hmöö de ra hñö ra 'hnini.

Di mööra ya mho ra hñö ma hnini

Ts'oga 'mefi: tsqni ko ri mengu nõö hmöö di möö ya hmöö ra hñö ma hnini.

Hoki ri k'oi deke gi thogi ha ñuu pa ha ri ngunt'udi:

'Yode ra nhee nõ'õ nt'ot'i.

Juan ba ma y pödi.

Juan ba ma ha nguu dega ntudi. Ha ra nguu xadi ja ya nxutsi në ya mets'i. Gatho ya bötsi nõ hñömfö në di xadi ra hñö Hñöhñö y nõ ra 'hnini. Ha ya ntudi, di ja ya 'mefi pa da nõ ha, ha ra ngu, ya ts'oga 'mefi, di tsani ko ya mengu te bi bödi ko ya 'ñowi në ra xahnate. Ko na jeya, ko ra nfaxte xahnate, ra mengu në ma ra ya jö'i Juan mada bödi da möö ra hmöö de ra hñö ra hnini.

'Yot'i 'ra thodi ya ntani:

-¿Hanja ra thuhu nõ'õ 'meto ndök'oi ge ba ma ha nguu ntudi?

-¿Gatho ya bötsi y xadi nõ'õ hñö? _____

Xeni ko ri 'ño wi nuu ga thodí.

Ts'oga 'mefi: Pet'e ri mengu nõ'õ ra nthogi nõ'õ nt'ot'i.

Tsani ko yoho ri 'ñowi nö'ö möö:

-Emiliano: ¿Teme ra thuhu nö'ö 'm̄eto ndök'oi?

-Silvia: Ra thuhu Juan

-Rafael: Nö'ö x̄hnate ge go gea nö'ö 'm̄eto ndök'oi;

-Silvia: Hina, ngea Juan ge go y x̄adi ha ngu dega ntudi.

-Rafael: Höö, pe nö'ö x̄hnate y üti.

- Emiliano: Höö, Rafael, pe nö'ö ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.

- Rafael: Höö, majoni nö'ö x̄hnate y f̄atsi da bobi.

-Silvia: Ya mengu në ya jö'i ha ra hnini y f̄atsi në.

-Emiliano: Höö, da ñö në da hoki ra ts'oga 'm̄efi di ja ge Juan da bödi.

'Weke ko yanthogi 1, 2, 3, nuu hñu ya hmuntsi möö nó'ö mhö:

	-Emiliano: ¿Teme ra thuhu nö'ö 'm̄eto ndökói? -Silvia: Ra thuhu Juan. -Rafael: ¡Ge nö'ö x̄hnate nö'ö 'm̄et'oi!
	-Silvia: Hina, ngea Juan ge go y x̄adi ha ngu dega ntudi. -Rafael: Ho, pe nö'ö x̄hnate y üti. -Emiliano: Hoo, Rafael, ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.
	-Rafael: Höö, majoni nö'ö x̄hnate y f̄atsi da bobi. -Silvia: Silvia: Ya mengu në ya jö'i ha ra hnini y f̄atsi në. -Emiliano: Höö, gi ñö në gi hoki ya tsoga 'm̄efi di ja ge Juan da bödi.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi.

Ts'oga 'm̄efi: Pet'e ri mengu nö'ö ra nthogi nö'ö nt'ot'i.

Hñutsi ri thuhu n era thuhu yoho ri ñowi ne tsani ri ñowí:

Hñursi ru thuhu ne ra thuhu ri 'ñowi

- _____: ¿Ndana ra thuhu nö'ö 'męto ndök'oi?
- _____: Ra thuhu Juan.
- _____: ¡Nö'ö xahnate ge go gea nö'ö 'męto ndök'oi!
- _____: Hina, ngea Juan ge go y xadi ha ngu dega ntudi.
- _____: Ho, pe nö'ö xahnate y üti.
- _____: Höö, Rafael, pe nö'ö ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.
- _____: Höö, majoni nö'ö xahnate y fątsi da bobi.
- _____: Ya mengu ně ya jö'i ha ra hnini y fątsi ně.
- _____: Höö, da ñö ně da hoki ra ts'oga 'męfi di ja ge Juan da bödi.

Nfęta hmöö

- Emiliano: ¿Teme ra thuhu nö'ö 'męto ndök'oi?
- Silvia: Ra thuhu Juan.
- Rafael: ¡Nö'ö xahnate ge go gea nö'ö 'męto ndök'oi!
- Silvia: Hina, ngea Juan ge go y xadi ha ngu dega ntudi.
- Rafael: Höö, pe nö'ö xahnate y üti.
- Emiliano: Höö, Rafael, pe nö'ö ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.
- Rafael: Höö, majoni nö'ö xahnate y fątsi da bobi.
- Silvia: Ya mengu ně ya jö'i ha ra hnini y fątsi ně.
- Emiliano: Höö, da ñö ně da hoki ra ts'oga 'męfi di ja ge Juan da bödi.

'Yot'i nuu thodi ya ntani gi ets'í ri ñowi:

-To'o bi ñani ¿Teme ra thuhu nõ'ö 'me'to ndökói? _____

-¿To'o y fatsi da bödi? _____

-¿Tema 'me'fi ja ge Juan da bödi? _____

Japi 'na **X**, ha ya k'oi ge pëwi ya möö: 'Meto ndök'oi; xahnate; ra thuhu nõ'ö nthogi.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi.

Ts'oga 'me'fi: Tsani ri möö ko ri mengu.

Tsqani ko yoho ri 'ñowi nō'ō möö:

- Rafael: Ga möhu ha ya mhuntsi ko xa xadi ge mahioni pa ga pohu.

-Silvia: Gemu, nō'ō 'mēto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.

- Emiliano: Höö ge da ndui da bödi ra hñö ge hñö ha ra hnini.

- Rafael: Höö jpe ko 'na jeya!

-Silvia: Hinxa tsoki, Juan ma da bödi 'na tui ha 'na jeya.

- Emiliano: Höö na jeya, Juan ge da bödi 'tu'i ra hñö ra hnini.

-Rafael: Da enti ma feni, ma xa nhio da ma ramatsu ge da zobi.

'Yot'i nuu gi thodi ha ya t'gani ha ri hmöö.

-To'o bi ñena: Ra 'meto feni ge Juan y pödi ko nfatsi

- ¿Juan ma da bödi 'na tui de ra hñö ge ñö ra hnini ha 'na?

Xeki nuya ya mpedi pa ya 'mēfi nt'udi: thēhñö nt'ot'i, he'mi, t'öxte, 'ra nfixhe'mi ya nt'ot'i, nē pet'e ha ri he'mi.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi.

Ts'oga 'mēfi: Pet'e nō'ō nt'ot'i ri mengu.

Hñustri ru thuhu ne ra thuhu ri 'ñowi në tsani ri hmöö:

Hñutsi ru thuhu ne ra thuhu ri 'ñowi

- ____: Ga ñöhu ha ya mhuntsi ko xa xadi ge mahioni pa ga pohu.
- ____: Gemu, nö'ö 'mēto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.
- ____: Höö ge da ndui da bödi ra hñö ge hñö ha ra hnini.
- ____: Höö j̄pe ko na j̄ya!
- ____: Hinxä tsoki, Juan ma da bödi 'na tui ha 'na j̄ya.
- ____: Ko na j̄ya, Juan ge da bödi na tui ra hñö ra hnini.
- ____: Da enti ma feni, ma xa nhio da ma ramatsu ge da zobi.

Nfeta möö

- Rafael: Ga ñöhu ha ya mhuntsi ko xa xadi ge mahioni pa ga pohu.
- Silvia: Gemu, nö'ö 'mēto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.
- Emiliano: Höö ge da ndui da bödi ra hñö ge hñö ha ra hnini.
- Rafael: Höö j̄pe ko na j̄ya!
- Silvia: Hinxä tsoki, Juan ma da bödi 'na tui ha 'na j̄ya.
- Emiliano: Ko na j̄ya, Juan ge da bödi na tui ra hñö ra hnini.
- Rafael: Da enti ma feni, ma xa nhio da ma ramatsu ge da zobi.

'Yöde ya thuhú ge n̄oni ra 'mui ri 'mui në ri hnini.

'Yöde ne möö.

-Emiliano: ¿Ndana ra thuhu nö'ö 'męto ndök'oi?

-Silvia: Ra thuhu Juan.

-Rafael: ¡Nö'ö xghnate ge go gea nö'ö 'męto ndök'oi!

-Silvia: Hina, ngea Juan ge go y xqadi ha ngu dega ntudi.

-Rafael: Höö, pe nö'ö xghnate y üti.

Emiliano: Höö, Rafael, pe nö'ö ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.

-Rafael: Höö, majoni nö'ö xghnate y fatsi da böbi.

-Silvia: Ya mengu në ya jö'i ha ra hnini y fatsi në.

-Emiliano: Höö, da hmöö në da hoki ra ts'oga 'męfi di ja ge Juan da bödi.

Rafael: Ga möhu ha ya mhuntsi ko xa xqadi ge mahioni pa ga pohu.

Silvia: Gemu, nö'ö 'męto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.

Emiliano: Höö ge da ndui da bödi ra hñö ge hñö ha ra hnini.

Rafael: Höö jpe ko na jęya.

Silvia: Hinxä tsoki, Juan ma da bödi 'na tui ha 'na jęya.

-Emiliano: Ko na jęya, Juan ge da bödi na tui ra hñö ra hnini.

Rafael: Da enti ma feni, ma xa nhio da ma ramatsu ge da zobi.

Ts'oga 'męfi: Nöwi ri mengu nö'ö ra 'nthogi ha ra ntof'í Juan.

Hoki ri k'oi habu gi hoki ri ts'oga feni ko ri mengu:

'Yode ne möö.

Yot'í ri thuhu ha nö'ö nt'ot'í:

PÖDI.

Ma tuhu _____, di pa ha ngu dega ntudi.

Di ñö hñönfo në di xadi ga. Hñöhñö. Ha ya ntudi, di ja ya ntsani pa ga ñö në, ha ma nguu, di ja ya ts'oga 'mefi, di tsani ko ma mengu nö'ö di pödi ko ma 'ñowi në xahnate. Ha 'na jeya ntudi, ma ga pödi ga möö ra ya mhö ko ra Hñöhñö de ma hnini.

'Yot'i nuu ga thodi ha ya ntani:

-¿Habu gi ma? _____.

-¿Teme hñö gi pödi? _____.

Neti k ori 'ñowi nö'ö nthogi ntot'í.

Ts'oga 'mefi: Pe'e nö'ö ra nthogi nö'ö nt'ot'i. ri mengu.

Tsani ko yoho ri 'ñowi nō'ö möö:

-Emiliano: ¿Ndana ra thuhu nō'ö 'męto ndök'oi?

-Silvia: Ra thuhu Juan.

-Rafael: Ra thuhu nō'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.

-Emiliano: Höö, nō'ö xahnate nę ya 'ñowi y fatsi da bödi.

-Silvia: Höö, gi ñö nę gi hoki ya tsoga 'męfi di ja ge Juan da bödi.

-Rafael: Gemu, nō'ö 'męto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.

-Emiliano: Höö, ge dui da bödi Hñöhñö ge ñö ha ra hnini.

-Silvia: Juan mada bödi 'na tui ha 'na jęya.

Di pödi nō'ö hñö

'Yof'i nuu ga thodi ha ya ntani de nō'ö ri möö:

-To'o bi ñena : Ra 'męto feni ge Juan y pödi _____.

-To'o bi ñena: Ge dui da bödi Hñöhñö: _____.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi.

Xęki nō'ö habu ya 'mui habu gi hoo nę gi pe'e ha ri hę'mi.

Tsoga 'męfi: Pe'e ri mengu nō'ö ra nthogi nō'ö nt'ot'i.

Hñutsí ra thhu ně ra thuhu ri 'ñowi ně tsani ri möö:

Hñutsi ru thuhu ne ra thuhu ri 'ñowi

- _____: ¿Ndana ra thuhu nö'ö 'mēto ndök'oi?
- _____: Ra thuhu Juan
- _____: Ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.
- _____: Höö, nö'ö xqhnate ně ya 'ñowi y fatsi da bödi.
- _____: Höö, gi möö ně gi hoki ya ts'oga 'mēfi di ja ge Juan da bödi.
- _____: Gemu, nö'ö 'mēto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.
- _____: Höö, ge dui da bödi Hñöhñö ge ñö ha ra hnini.
- _____: Juan mada bödi 'na tui ha 'na jeya.

Nfeta hmöö

- Emiliano: ¿Ndana ra thuhu nö'ö 'mēto ndök'oi?
- Silvia: Ra thuhu Juan.
- Rafael: Ra thuhu nö'ö nthogi ge Juan ba ma y pödi.
- Emiliano: Höö, nö'ö xqhnate ně ya 'ñowi y fatsi da bödi.
- Silvia: Höö, gi möö ně gi hoki ya tsoga 'mēfi di ja ge Juan da bödi.
- Rafael: Gemu, nö'ö 'mēto feni ge Juan da bödi ko ya nfatsi.
- Emiliano: Höö, ge dui da bödi Hñöhñö ge ñö ha ra hnini.
- Silvia: Juan mada bödi 'na tui ha 'na jeya.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuḡ ga thodi.
Ts'oga 'mēfi: Tsani ri möö ko ri mengu.

GA ƐNI MA FÖDI.

Zöte ri nt'ot'í:

_____ pödi.

Ma thuhu _____; di pa ha _____.
Di ñö hñönfo në di xadi _____. Ha
ya _____ di ja ya ntsani pa _____ në, ha
ma nguu, di ja ya _____, di ts'ani ko ma
mengu _____ ko ma 'ñowi në _____. Ha
'na _____ ntudi, ma _____ ga möö ra ya mho
ko hñhnhñö de ma 'hnini.

Xeni ko ri
'ñowi ri ntot'í.

¡Nfoxte ha ya
hmunts'i në ya
nthoka 'mefi
mahyetho!

'Yöpi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: di het'í ya 'mëto hmöö ha 'mui

¡Nfaxte ha ya nthoki pa da nja ya 'mefi mahyetho!

Ts'oga 'mefi: Tsani nuni nt'et'ajone : Tsi mgi ha wi mui, yo gi tuu
ri mui Ge ha wi mü xa nhio pa wa müi.

8. YA NGO MA HNIHNI

Nö'ö ga pödi: Ga möö te di tsq në te di në ha di qdi nfatsi

Tsani nö'ö nt'e'ajone: Nö'ö t'egi bi t'ei ha t'ei, ha t'ei bi t'ei ko nö'ö t'egi
ha ta zuni nö'ö t'egi denke bi t'ei ha t'ei ko nö'ö t'egi.

Nuŋ'i ya k'oi.

Ngo.

K'oi.

Toxgu.

Tablet.

'Yode nē möö.

- Javier: ¡Xudi ge ra ngo ma hninihu!

-Daniela: Höö, ¡maga me'mee ma nönö!

-Javier: ¡Di nē ga hoi ra ya k'oi!

-Daniela: Nuga nē di nē 'na mbeni ya nsunda.

-Andrea: ¡Nuga ga hōxi ma t'exgu!

-Javier: ¿Hoi ya k'oi ri t'oxgu?

Japi 'na **X**, ya mhö ge y möö ya ndö'mi, gu.

	¡Xudi ra ngo ma hninihu!
	Höö, ¡maga me'mee ma nönö!
X	¡Di nē ga hoi ra ya k'oi!
	Nuga nē di nē 'na mbeni ya nsunda.
	¡Nuga ga hoxi ma toxgu!
	¿Hoi ya k'oi ri t'exou?

Kot'i nöö möö ngo, ga ma, k'oi, di nē, t'oxgu.

Ñeti ko ri yowi nuu ga thodi.

Ts'oga mefi: Ñowi ri mengu te ma da mefi ha ra ngo ya ndök'oi ha nöö hmöö.

Tsani ko yoho ri yowi nō'ō hmö:

- Javier: ¡Xudi ge ra ngo ma hninihu!
- Daniela: Ho, ¡maga me'mee ma nönö!
- Javier: ¡Di nē ga hoi ra ya k'oi!
- Daniela: Nuga nē di nē 'na mbeni ya nsunda.
- Andrea: ¡Nuga ga hoxi ma toxgu!
- Javier: ¿Hoi ya k'oi ri toxgu?

Yode nē möö

-Javier:	¡Xudi ge ra ngo ma hninihu!
	Ho, ¡maga me'mee ma nönö!
	Di nē ga hoi ra ya k'oi
	Nuga nē di nē 'na mbeni ya nsunda.
	¡Nuga ga hoxi ma toxgu!
	¿Hoi ya k'oi ri toxgu?

Yot'i nuu ma gi thodi ha ya ntani:

-¿To'o nē da mets'i 'na mbeni xa nsunda de nō'ō ngo? _____.

-¿To'o mada ñotsi 'ra nt'oxgu ha nō'ō ngo? _____

Ñeti ko ri yowi nuu ga thodi.

'Yode ra 'mede 'na ngo ge mahyoni ha ri 'muj.

Ts'oga mefi: Pete ri mengu nō'ō ra 'mede nō'ō ntot'i.

Tsani ko yoho ri yowi nō'ō hmōō:

-Andrea: Höö. Ma nju hoi ra ya k'oi ko ra tablet.

-Daniela: ¿Xudi ga hōhy ya k'oi mahyetho?

-Andrea: Höö, ge ga me'mehy ma nju.

-Javier: Njabu ga hoihy ya k'oi ko t'oxgu nē tablet.

-Daniela: ¡Höö!, ha nō'ō ngo, ha mbodni, ha ya nteni.

-Javier: ¡Nuga di ho ya k'oi ha ya ñuu xa thoki xa nsunda!

-Andrea: Nuga ma ga hoi ya k'oi ko ma nju.

-Daniela: ¡Nuga maga hoi 'na k'oi ko ma nōnō ha mbodni!

-Javier: Go ga hōmbi ko tablet.

-Andrea: Njabu, nkathu xudimu ha ngo.

-Daniela: ¡Höö, nkathu xudi!

-Javier: ¡Nk'athu! Andrea, yoxki

pumhni gi hñōtsi ri t'oxgu nē ri nju ra Tablet. -Andrea: ¡Nzenguathohu

Javier! yoxki ma gi mpumhni gi ñe'ñō pa gi poni xa ëntho ha k'oi.

Ñeti ko yoho ri yowi nuu ga thodi.

Xeki ya k'oi de ya ngo ha xka ma nē gi pet'e ha ri he'mi

Ts'oga mefi: Pete ri mengu nō'ō ra 'mede nō'ō nt'ot'i.

Yode nē möö nö'ö hmöö ha nö'ö ntudi bi thogi

Yot'i ra thuhu nö'ö ndök'oi ge pewi| ha nuu ya hmöö

	¡Höö!, ha nö'ö ngo, ha mbodni, ha ya nt'eni.
	¿Xudi ga höhu ya k'oi mahyetho?
	Höö, ge ga me'mehu ma nju.
	Njabu ga hoihu ya k'oi ko t'oxgu nē Tablet.
	Andrea, yoxki pumhni gi hñötsi ri t'oxgu nē ri nju ra Tablet.
	Nuga ma ga hoi ya k'oi ko ma nju.
	Nk'athu xudimu ha ngo.
	¡Nuga maga hoi 'na k'oi ko ma nönö ha mbodni!

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'oni:

-¿To'o mada höi 'na k'oi ko 'ra nju ?

_____.

-¿To'o ra meti nö'ö Tablet? _____

_____.

-¿To'o mada ñöi ya k'oi ko Tablet?

_____.

Ñeti ko yoho ri yowi nuu ga thodi.

Ts'oga mefi: Pete ri mengu nö'ö ra nthogi nö'ö nto'i.

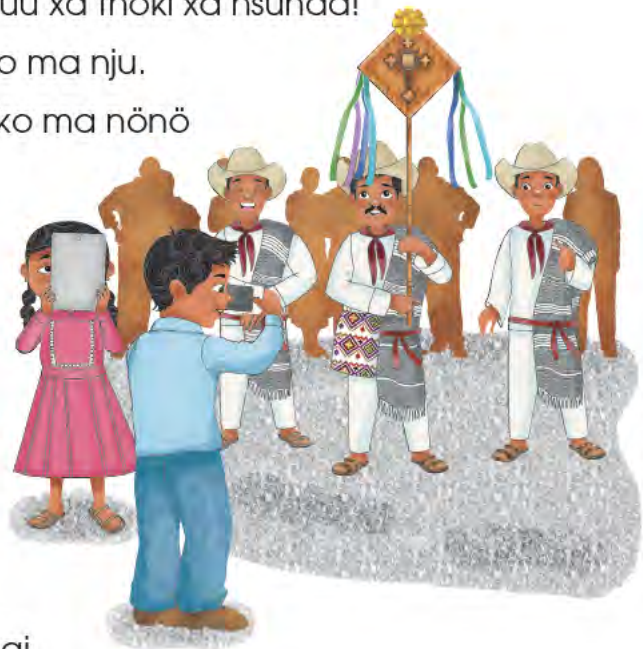

'Yode nē möö.

- Javier: ¡Xudi ge ra ngo ma hninihu!
- Daniela: Höö, ¡maga me'mee ma nönö!
- Javier: ¡Di nē ga hoi ra ya k'oi!
- Daniela: Nuga nē di nē 'na mbeni ya nsunda.
- Andrea: ¡Nuga ga höxi ma t'oxgu!
- Javier: ¿Hoi ya k'oi ri t'oxgu?
- Andrea: Höö. Ma nju hoi ra ya k'oi ko ra tablet.
- Daniela: ¿Xudi ga höhy ya k'oi mahyetho?
- Andrea: Höö, ge ga me'mehu ma nju.
- Javier: Njabu ga hoihy ya k'oi ko t'oxgu nē tablet.

- Daniela: ¡Höö!, ha nö'ö ngo, ha mbodni, ha ya nt'eni
- Javier: ¡Nuga di ho ya k'oi ha ya ñuu xa thoki xa nsunda!
- Andrea: Nuga ma ga hoi ya k'oi ko ma nju.
- Daniela: ¡Nuga maga hoi 'na k'oi ko ma nönö ha mbodni!
- Javier: Go ga hömbi ko tablet.
- Andrea: Njabu, nkathu xudimu ha ngo.
- Daniela: ¡Höö, nkathu xudi!
- Javier: ¡Nk'athu! Andrea, yoxki pumhni gi hñötsi ri t'oxgu nē ri nju ra Tablet.
- Andrea: ¡Nk'athu Javier! yoxki ma gi mpumhni gi ñe'ñö pa gi poni xa ëntho ha k'oi.

Ñeti ko yoho ri yowi nuu ga thodi.

Ts'oga mefi: Pete ri mengu nö'ö ra 'mede ya bosti ha ngo.

Tsq̄ni ko yoho ri yowi nõ'õ hmöõ:

- Javier: ¡X̄udi ra ngo ma hninihu!
- Daniela: ¿Ga hohu ya k'oi?
- Andrea: ¡Höõ! Maga hoi ra ya k'oi ko 'na t'oxgu në Tablet.
- Javier: ¡Nuga ha ya ñu xa thoki xa nsunda!
- Andrea: Nuga maga hoi 'na kõi ha ya nt'ëni.
- Daniela: ¡Nuga ma ga hoi 'na k'oi ha mbotni!

Yot'i nuḡ magi thodi ha ya ntq̄ni ha ri hmöõ:

- ¿To'o y möö nõ'õ ntq̄ni?: _____.
- ¿Ko teme mada ñõi ya k'oi? _____.
- ¿To'o mada ñõi 'na k'oi ha mbotni? _____.

Ñeti ko yoho ri yowi nuḡ ga thodi.

X̄eki ya k'oi ya 'm̄fi nt'udi ge gi hoo në gi pet'e ha ri h̄'mi

Ts'oga m̄fi: Pete ri mengu nõ'õ ra 'mede nõ'õ ntot'i.

Yot'i ri thuhu nē ra meti ri yowi nē tsani ra hmöö:

Yot'i ri thuhu nē ra meti ri yowi

- _____: ¡Xudi ra ngo ma hninihu!
- _____: ¿Ga hohu ya k'oi?
- _____: ¡Höö! Maga hoi ra ya k'oi ko 'na t'oxgu nē Tablet.
- _____: ¡Nuga ha ya ñu xa thoki xa nsunda!
- _____: Nuga maga hoi 'na kõi ha ya nteni.
- _____: ¡Nuga ma ga hoi 'na k'oi ha mbotni!

Ñudi de nö'ö hmöö

- Javier: ¡Xudi ra ngo ma hninihu!
- Daniela: ¿Ga hohu ya k'oi?
- Andrea: ¡Höö! Maga hoi ra ya k'oi ko 'na t'oxgu nē Tablet.
- Javier: ¡Nuga ha ya ñu xa thoki xa nsunda!

- Andrea: Nuga maga hoi 'na kõi ha ya nt'ëni.
- Daniela: ¡Nuga ma ga hoi 'na k'oi ha mbotni!

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'oni ha ri hmöö:

- To'o bi möö: Xudi nö'ö ngo _____.
- ¿To'o ma da ñöi 'na k'oi ha nö'o mbotni? _____.

Ñeti ko yoho ri yowi nuu ga thodi.
Ts'oga mefi: tsani ri hmöö ko ri mengu.

Yode ra nhee ya ntot'i në ja ya 'mefi.

Ra ngo ma hnini.

Bi hyatsi. Ma ndee. Andrea, Daniela në Javier bi nthe ha ra ngo ra hnini.

Mi ja ndunthi ya jö'i, ya thuhu, ya nëi, ya mą ñuni, ya nt'ëni. Bi megui ra nju Andrea në ra nönö Daniela.

Kot'i nö'ö hmöö Ra ngo ra hnini.

Andrea në ra nju mi hñö 'na t'oxgu në 'na Tablet, pa da hñöi ya k'oi në da mętsi 'na mbeni de ya nthogi ha ya ngo. Bi hñeti ya nëi, bi 'yode nö'ö męmda, bi ñeni, bi ñuni.

Kot'i ya thuhu ya mahioni pa da 'ñöi ya k'oi.

Andrea në ra nju, bi hñöi ra ya k'oi ha ya nteni; Daniela në ra nönö, ha ya mbodni; në, Javier, ge bi ñeñö pa da ma ha ya ngo bi hñöi ra ya k'oi ha ya ñuu xa nsunda. Bi zohö xui. Ko johya xpa hoki gatho ya handi në ya ndö'mi, bi uegue. Në bi mengi ha ya ngu. Nö'ö ngo bi maki.

Pekui 'na ñu nö'ö mhö: Ko johya xpa hoki gatho ya handi në ya ndö'mi.

Ja ri k'oi denke gi hoi 'na k'oi ha ra ngo ri hnini nē yoti ha ri nyoho ko
Hñöhñö nö'ö xeni mhö: RA MBENI NÖ'Ö RA NGO MA HNINI.

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'oni:

-¿Ndana ra thuhu nö'ö nt'öt'i? _____.

-¿Hanja ra thuhu ya 'meto ndök'oi? _____.

-¿Te mi ja ha ngo? _____.

-¿Teme mi hño pada hoi ya k'oi? _____.

-¿Ge bi ja ya handi nē ya ndo'mi, honge nu'u ya 'meto ndok'oi
bi zga? _____.

Ñeti ko ri yowi nuu ga thodi.

Ts'oga mefi: Pete ri mengu nö'ö ra 'mede nö'ö ntot'i.

Yotse ra nee nö'ö nt'ot'i:

Ra ngo ma hnini.

Bi hyatsi. Ma ndee. Andrea, Daniela në Javier bi nthę ha ra ngo ra hnini. Mi ja ndunthi ya jö'i, ya thuhu, ya nëi, ya ma ñuni, ya nt'ëni. Bi megui ra nju Andrea në ra nönö Daniela. Andrea në ra nju mi hñö 'na t'oxgu në 'na Tablet, pa da hñöi ya k'oi në da metsi 'na mbeni de ya nthogi ha ya ngo. Bi hñeti ya nëi, bi 'yode nö'ö męmda, bi ñeni, bi ñuni. Andrea në ra nju, bi hñöi ra ya k'oi ha ya nteni; Daniela në ra nönö, ha ya mbodni; në, Javier, ge bi ñeñö pa da ma ha ya ngo bi hñöi ra ya k'oi ha ya ñuu xa nsunda. Bi zohö xui. Ko johya xpa hoki gatho ya handi në ya ndo'mi, bi uegue. Në bi mengi ha ya ngu. Nö'ö ngo bi maki.

Yot'i ri thuhu në ra thuhu yoho ri yowi ha nö'ö ntot'i.

Ra ngo ma hnini.

Bi hyatsi. Ma ndee. _____, _____ në _____ bi nthę ha ra ngo ra hnini. Mi ja ndunthi ya jö'i, ya thuhu, ya nëi, ya ma ñuni, ya nt'ëni. Bi megui ra nju _____ në ra nönö _____. _____ në ra nju mi hñö 'na t'oxgu në 'na Tablet, pa da hñöi ya k'oi në da metsi 'na mbeni de ya nthogi ha ya ngo. Bi hñeti ya nëi, bi 'yode nö'ö męmda, bi ñeni, bi ñuni. _____ në ra nju, bi hñöi ra ya k'oi ha ya nteni; _____ në ra nönö, ha ya mbodni; në, _____, ge bi ñeñö pa da ma ha ya ngo bi hñöi ra ya k'oi ha ya ñuu xa nsunda. Bi zohö xui. Ko johya xpa hoki gatho ya handi në ya ndo'mi, bi uegue. Në bi mengi ha ya ngu. Nö'ö ngo bi maki.

Thodi nö'ö ntani: ¿Hanja ya thuhu nu'u ya 'meto ndök'oi? _____.

Recorta las imágenes de fiestas a las que has asistido y pégalas en tu cuaderno.

Ts'oga mefi: Pete ri mengu nö'ö ra 'mede nö'ö ntot'i.

Yot'i ri thuhu ha nö'ö ntof'i.
Yode në möö.

Ra ngo ma hnini.

Ma thuhu _____, Da ma ha ra ngo ma hnini. Mi ja xa ndunthi ya jöi, ya thuhu, ya nëi, ya mǫ ñhuni, ya nt'eni. Da höxi ma t'oxgu pa ga hoi ra ya k'oi në ga pɛts'i 'na mbeni de ma nthogi ha ngo. Da heti ya nëi, da hode ya mɛmda, da ñeni, da ñuni. Da hoi ra ya k'oi ha ya nteni, ma 'ra ha mbodni në ha ya ñu xa thoki xa nsunda. Da pengi ha ma ngu xa di johya de da hoki ma handi në ma ndo'mi.

Tsani nö'ö nt'ɛf'ajone: Ha ra hyo 'na hñë, xa nts'o ngea bi neki nts'o ha hñë ha ra hyo.

Ts'oga mɛfi: Pete ri mengu nö'ö ri'mede.

GA ENI MA FÖDI.

Zot'e ri ntot'i.

Ra ngo ma hnini

Ma thuhu _____, Da ma ha ra _____ ma hnini. Mi ja xa ndunthi ya jöi, ya thuhu, ya nëi, ya _____, ya nteni. Da hoxi ma _____ pa ga hoi ra ya _____ në ga pëts'i 'na _____ de ma _____ ha _____. Da hetu ya nëi, da hode ya mē mda, da ñeni, _____. Da hoi ra ya _____ ha ya nteni, ma 'ra ha mbodni në ha ya ñu _____. Da pengi ha ma ngu xa _____ de da hoki ma handi në ma _____.

Ñeti ko ri yowi ri ntot'i.
iNfoxe ha ya hmutsi
pa da thoki ra hñu
ya mefi di nja
mahyetho!

'Yopi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: Ga möö te di tsq në te di në ha di qdi nfatsi

iNfaxe ha ra hmuts'i në ra ntudi ya 'mefi mahyetho!
Ts'oga mefi: Tsani nuna nt'et'ajone: Nda tsot'e da zöte ma pahni, ngea bi xöte, ma pahni da zöte nda tsot'e ngea bi xöte.

9. YA 'MEDE, YA NTËNI NË YA HMÖÖ HA MA HÑÖ

Nö'ö ga pödi: Ga möö te di nē, te di handi nē di tsq.

Tsani nō'ō nt'et'ajone: Mi nxui bi dēni 'na dēni, ha bi 'ñēni ko nō'ō dēni, ma nxui mi dēni.

Nuŋ'i ya k'oi:

Muŋi ntudi

Möñfödi

Ñethi

Yode në möö

Ñudi

Yode ra hnehe ya nt'ot'i nē ja ya 'mēfi.

Ya ntudi ya födi

Juan, Andrea, Daniela nē Javier ba ma ra yoho jeya de nö'ö yoho ntudi. Di xadi ra hñö ra hnini. Ra ntudi bi juadi. Mada 'ñudi ra födi gatho ya jöi ha ntudi. Ko ra xahñate di hoki ya nfoxte pa ra 'mēfi.

Kot'i ko 'na nthet'i nö'ö y mo mui ntudi.

Juan, ma da hoki 'na mönfödima da hoki 'na k'oi de gatho nö'ö tsi ha ra nguu nē ma da mo hanja di hoki nö'ö nñhuni. Andrea, mada mede ra nthogi ha ra ngo ra hnini, ma da ja ya k'oi.

Daniela, mada mede de ra ya hñethi, mada 'ñudi ra, ya k'oi nē. Javier mada mo ra ya nt'et'ajonē

Kot'i ko 'na nthet'i ya thuhu nuu mahioni pa da nja ya ñudi.

Ko no bi bödi, Javier, Andrea nē Daniela, ma da hoki nē da ja ra ya mho. Nö'ö xahñate di humba ya födi ra xadi: Nö'ö mahioni ge da ho da bödi, da bödi de gatho ya huengi ge da bödi da uni ra födi.

Pēkui 'na ñu nuu ya hmöö: Da bödi de gatho ya huengi.

Ts'oga 'mef'i: Pete nö'ö ra 'mede nö'ö ntot'i ri mengu.

Yode nē möö:

-Daniela: ¿Tema k'oi ma gi hoki ha ri mönfödi?

-Juan: Maga hoki ra k'oi ma nönö di hoki ya t'uxto.

Andrea: ¿To'o tsi nö'ö t'uxto ?

Juan: Nuga. Maga hoki ma k'oi di tsi ya t'uxto.

Daniela: ¿Ma gi hoki yoho ya k'oi?

Juan: Hina. Maga hoki hñu ya k'oi

Andrea: ¿Teme magi ñet'i ha ra hñu?

Juan: 'Na habü di thuki mexa.

Japi 'na X, ya mhöö ge qadi ya feni.

	-Daniela: ¿Tema k'oi ma gi hoki ha ri mönfödi?
	-Juan: Maga hoki ra k'oi ma nönö di hoki ya t'uxto.
	Andrea: ¿To'o tsi nö'ö t'uxto ?
	Juan: Nuga. Maga hoki ma k'oi di tsi ya t'uxto.
	Daniela: ¿Ma gi hoki yoho ya k'oi?
	Juan: Hina. Maga hoki hñu ya k'oi

Xeni ko 'na ri 'ñowi nuu ga thodi

Xeki ya k'oi teme gi kupa ha ngunt'udi gi nē gi pe'e ha 'ri he 'mi.

Ts'oga 'mef'i: Ñowi ri mengu teme mada 'ñudi Juan.

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi nē tsani ri ñowi:

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi

- _____ ¿Tema k'oi ma gi hoki ha ri mönfödi?

- _____: Maga hoki ra k'oi ma nönö di hoki ya t'uxto.

_____ : ¿To'o tsi nö'ö t'uxto ?

_____ : Nuga. Maga hoki ma k'oi di tsi ya t'uxto.

_____ : ¿Ma gi hoki yoho ya k'oi? _____:

Tina. Maga hoki hñu ya k'oi

_____ : ¿Teme magi ñet'i ha ra hñu?

_____ :

'Na habu di thuki mexa.

Njawa ñowi

-Daniela: ¿Tema k'oi ma gi hoki ha ri mönfödi?

-Juan: Maga hoki ra k'oi ma nönö di hoki ya t'uxto.

Andrea: ¿To'o tsi nö'ö t'uxto ?

Juan: Nuga. Maga hoki ma k'oi di tsi ya t'uxto.

Daniela: ¿Ma gi hoki yoho ya k'oi?

Juan: Hina.

Maga hoki hñu ya k'oi

Andrea: ¿Teme magi ñet'i ha ra hñu?

Juan: 'Na habu di thuki mexa.

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'ani de nö'ö ri ñowi

-¿toó bi mo ha bi yani: ¿ Ma gi hoki yoho ya k'oi? _____

¿to'o ma da ja ra k'oi y ñuni? _____

¿to'o xuki mexa? _____

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi nē gi tsani nö'ö ñowi

Ts'oga 'mef'i: Tsani ri ñowi ko ri mengu

Yode nē möö:

Andrea: ¡Nuga maga 'ñudi ma k'oi!

Juan: Javier ¡go ri zoá ga ñeñö pa ya k'oi!

Javier: Höö, go ri zoa da poni xa nhio ha k'oi

Andrea: Ma k'oi ko ma nju ha mbotni ma ga 'ñudi 'męto.

Javier: ¡'Męfa ma met'i!

Andrea: Hina. 'Męfa ra met'i Daniela ko ra nönö ha mbotni.

Javier: 'Męfa ma k'oi ha ya ñu xa thoki xa nsunda.

Juan: Javier ¡nö'ö xa nzunda ba ma ta 'męfa!

Andrea: ¡Höö! Nö'ö xa nhiogi ga ñöhu ta 'męfa.

Yot'i ra hñu ha bi ja Andrea pa bi 'ñudi ya k'oi, hñutsi ya hmöö: 'ra 'męt o, ra nyoho, ra hñu:

_____ Ra k'oi Daniela ko ra nönö ha mbotni.

_____ Ra k'oi Javier.

_____ Ra k'oi ra nju Andrea.

Xeni ko ri 'ñowi nuu ga thodi.

'Yapi ri mengu da peta'i 'na 'mede nē 'ra ya hmö de ja ha ra 'mųi ri 'mųi, nē gi pede ha ri hmunts'a nt'udi.

Ts'oga 'mef'i: Pete ri mengu nö'ö mada 'ñudi Andrea.

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi nē tsani ri ñowi:

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi

Ra yoki mho

- ____: ¡Nuga maga 'ñudi ma k'oi! - ____: ____ ¡go ri zoá ga ñeñö pa ya k'oi!

- ____: Höö, ____ go ri zoa da poni xa nhio ha k'oi.

- ____: Ma k'oi ko ma nju ha mbotni ma ga 'ñudi 'męto.

- ____: ¡'Męfa ma męt'i!

- ____: Hina. 'Męfa ra męt'i

- ____ ko ra nönö ha mbotni.

- ____: 'Męfa ma k'oi ha ya ñu xa thoki xa nsunda.

- ____: ____ ¡nö'ö xa nzunda ba ma ta 'męfa!

- ____: ¡Höö! Nö'ö xa nhio gi ga ñöhu ta 'męfa.

Njawa ñowi

Ra yoki mho

Andrea: ¡Nuga maga 'ñudi ma k'oi!

Juan: Javier ¡go ri zoá ga ñeñö pa ya k'oi! Javier: Höö, Juan go ri zoa da poni xa nhio ha k'oi.

Andrea: .Ma k'oi ko ma nju ha mbotni ma ga 'ñudi 'męto.

Javier: ¡'Męfa ma męt'i!

Andrea: Hina. 'Męfa ra męt'i

Daniela ko ra nönö ha mbotni.

Javier: 'Męfa ma k'oi ha ya ñu xa thoki xa nsunda.

Juan: Javier ¡nö'ö xa nzunda ba ma ta 'męfa!

Andrea: ¡Höö! Nö'ö xa nhio gi ga ñöhu ta 'męfa.

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'ani ha ri ñowi:

-¿To'o di uni nö'ö fodi: Nö'ö xa nhio ga ñöhu ta 'męfa? _____

-¿To'o ena: ¡'Męfa ma męt'i!?: _____

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi nē tsani ri ñowi.

Ts'oga 'męf'i: Tsani ri ñowi ko ri mengu.

Yode nē möö:

- Andrea: ¿Uni teme ma gi 'ñudi Daniela?
- Daniela: Ma ga pede ra nthogi Sonia nē Raúl.
- Javier: ¡Denke ga mahu ha nguu ntothe!
- Daniela: ¡Höö! ¡Denke Raúl mi ú ra tsi 'muyi!
- Andrea: ¿Teme ma mahioni gi 'ñudi?
- Javier: ¿Ma gi 'ñudi ya hñethi ba t'aa ha ngu ntothe?
- Daniela: Höö, nē ra ya ñethi paxi.
- Andrea: ¿Ya ñethi paxi?
- Javier: ¿K'o s'ii?
- Daniela: Höö, njabu ja mo ra ya ñethitho nē ya hñethi paxi.

Japi 'na X, ha nö'ö hmöö ge ja ha nö'ö ñowi:

	Mönfödi
	Ya paxi
	Ya nthogi
	Muyi ntudi
	Hñethi

Xeni ko ri 'ñowi nuu ga thodi

Xeki ya k'oi teme gi kupa ha ngunt'udi gi nē gi pe'e ha 'ri he 'mi.
Ts'oga 'mef'i: Ñowi ri mengu te ma da 'ñudi Daniela

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi nē tsani ri ñowi:

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi

- _____: ¿Nui teme ma gi 'ñudi
- _____?
- _____: Ma ga pede ra nthogi
_____ nē _____.
- _____: ¡Denke ga mahu ha nguu
ntothe!
- _____: ¡Höö! ¡Denke _____ mi y ra
tsi 'muyi!
- _____: ¿Teme ma mahioni gi
'ñudi? - _____: ¿ Ma gi 'ñudi ya
hñethi ba t'aa ha ngu ntothe?
- _____: Höö, nē ra ya ñethi paxi.
- _____: ¿Ya ñethi paxi?
- _____: ¿K'o s'ii?
- _____: Höö,
njabu ja mo ra ya
ñethitho nē ya
ñethi paxi.

Nfeta ñowi

- Andrea: ¿Nui teme ma gi 'ñudi
Daniela?
-Daniela: Ma ga pede ra nthogi
Sonia nē Raúl.
-Javier: ¡Denke ga mahu ha nguu
ntothe!
-Daniela: ¡Höö! ¡Denke Raúl mi y ra
tsi 'muyi!
-Andrea: ¿Teme ma mahioni gi
'ñudi ?
-Javier: ¿Ma gi 'ñudi ya hñethi ba
t'aa ha ngu ntothe?
-Daniela: Höö, nē ra ya ñethi paxi.
-Andrea: ¿Ya ñethi
paxi?
-Javier: ¿K'o s'ii?
-Daniela: Höö,
njabu ja mo ra ya
ñethitho nē ya
ñethi paxi.

Tsani nö'ö nt'et'ajone: Ma zaa xa nxa ha hingi zoꝘ, ma nxui bi zu xa honge hinji zoꝘ ma zaa.

Ts'oga 'mef'i: Tsani ri ñowi ko ri mengu.

Yode nē möö:

- Juan: ¡Xi nui Javier! ¿teme ma gi 'ñudi?

Javier: 'Na nt'et'ajone: Denke gi xii ri fidi thuki ya xii ya mixi thuki ya xii ya mixi denke gi xii ri fidi.

- Andrea: Xa entho.

-Javier: Di fāts'i ga monyu xa nhio ma hñöhu.

-Juan: Ha ga ohu xa nhio denke di tsoju.

-Andrea: di foxju ga pohu ra hñö ge ñö ma hninihu.

-Javier: ¡Nö'ö ma xa nhio ge gatho foxkagi!

Yot'i ra ñuu ya 'mede ndui 1 da zot'e 6, gea xa huexte:

	-Andrea: Xa entho.
	-Javier: Di fāts'i ga monyu xa nhio ma hñöhu.
	-Juan: Ha ga ohu xa nhio denke di tsoju.
	-Javier: ¡Nö'ö ma xa nhio ge gatho foxkagi!
	-Javier: 'Na nt'et'ajone: Denke gi xii ri fidi thuki ya xii ya mixi thuki ya xii ya mixi denke gi xii ri fidi.
	-Juan: ¡Xi nui Javier!, ¿teme ma gi 'ñudi?
	-Andrea: Di foxju ga pohu ra hñö ma hninihu

Xeni ko ri 'ñowi nuu ga thodi.

Ts'oga 'mef'i: Ñowi ri mengu te ma da 'ñudi Javier.

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi nē tsani ri ñowi:

Hñutsi ru thuhu nē ra thuhu ri 'ñowi

- ____: ¡Xi nui ____! ¿teme ma gi 'ñudi?
- ____: 'Na nt'et'ajone: Denke gi xii ri fidi thuki ya xii ya mixi thuki ya xii ya mixi denke gi xii ri fidi.
- ____: Xa entho
- ____: Di fāts'i ga monyu xa nhio ma hñöhu.
- ____: Ha ga q̄hy xa nhio denke di tsojy.
- ____: Di foxju ga pohu ra hñö ge ñö ma hninihu.
- ____: ¡Nö'ö ma xa nhio ge gatho foxkagi!

Nfeta ñowi

- Juan: ¡Xi nui Javier! ¿teme ma gi 'ñudi?
- Javier: 'Na nt'et'ajone: Denke gi xii ri fidi thuki ya xii ya mixi thuki ya xii ya mixi denke gi xii ri fidi.
- Andrea: Xa entho.
- Javier: Di fāts'i ga monyu xa nhio ma hñöhu.
- Juan: Ha ga q̄hy xa nhio denke di tsojy.
- Andrea: Di foxju ga pohu ra hñö ge ñö ma hninihu.
- Javier: ¡Nö'ö ma xa nhio ge gatho foxkagi!

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'ani: De ri ñowi:

- ¿To'o mada 'ñudi 'na nt'et'ajone? _____.
- ¿To'o ena ge ya nt'et'ajone xa entho? _____.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi nē tsani nö'ö ñowi.

Ts'oga 'mef'i: Tsani ri ñowi ko ri mengu.

Yot'i ri thuhu nē hñuu de ri ñowi ha nö'ö nt'ot'i.
 Yode nē möö:

Ya ñudi ya födi

____, _____, _____ nē _____ ba ma ra yoho jeya de nö'ö yoho ntudi.
 Di xq̄di ra hñö ra hnini. Ra hñu bi juadi. Mada 'ñudi ra födi gatho ya jöi
 ha ntudi. Ko ra xq̄hnate di hoki ya nfoxe pa ra 'mefi. _____, ma da hoki
 'na mönfödi ma da hoki 'na k'oi de gatho nö'ö tsi ha ra nguu nē ma
 da möö hanja di hoki nö'ö nñhuni. _____, mada mede ra nthogi ha ra
 ngo ra hnini, ma da ja ya k'oi. _____, mada mede de ra ya hñethi,
 mada 'ñudi ra, ya k'oi nē. _____ mada möö ra ya nt'et'ajonē. Ko nö'ö
 bi bödi, _____, _____ nē _____, ma da hoki nē da ja ra ya mho Nö'ö
 xq̄hnate di humba ya födi ra xq̄di: nö'ö mahioni ge da ho da bödi, ko
 gatho ya tsöki da bödi nē ko mahyetho ra födi.

Thodi nö'ö nt'ani:

¿Teme ya thuhu nuu
 ya ndök'oi?:

Yot'i ri thuhu:

Di 'ñudi hanja da pödi

Ma thuhu _____ xti pa ha ra yoho jeya. Di xqadi ra hñöhñö ma 'muyi. Ma ntudi bi juadi.

Ma ga 'ñudi ma födi gatho ya jö'i ha ngu ntudi: Maga ja 'na ntudi dega hmo. Ma xqhnate y engagi ge ga pödi de gatho ma tsoki.

Yöde në möö

Yot'i nuu gi thodi ha ya t'ani ha nö'ö ri nt'ot'i:

-¿Teme magi 'ñudi? _____.

-¿To'o magi ñuti ri 'ñudi?: _____.

Xeni ko yoho ri 'ñowi nuu ga thodi në hoki xa nhio.

Ts'oga 'mef'i: Ñohu de ro t'ot'i ko ri mengu

GA ҒNI MA FÖDI

Juati ri nt'ot'i.

Di 'ñudi hanja _____
 Ma thuhu _____ xti pa ha ra yoho je
 ya de nö'ö _____. Di xadi ra
 Hñöhñö ma _____. Ma __ bi juadi. Ma
 ga 'ñudi _____ ha
 ngu ntudi: Maga ja 'na ntudi dega
 _____. Ma xahnate y engagi ge ga
 pödi de gatho _____.

Xeni ko yoho ri 'ñowi ri nt'ot'i.

¡Nfoxte ha ya
 hmuntsi në ya
 nthoka mefi
 mahyetho!

'Yopi ri xahnate:

Nö'ö ga pödi: Ga möö te di në, te di handi në di tsq

¡Nfaxte ha ya nthoki pa da nja ya 'mefi mahyetho!
 Xa gi johya ko ya nt'et'ajone ha nuna ntudi.

NXEKANXIDI

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

a	ä	ā	b	ch
d	e	ë	ē	f
g	h	i	ï	j
k	l	m	n	ñ
o	ö	ō	p	r
s	th	ts	u	ü
ū	x	y	w	z
		,		

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

a	ä	ā	b	ch
d	e	ë	ē	f
g	h	i	ï	j
k	l	m	n	ñ
o	ö	ō	p	r
s	th	ts	u	ü
ū	x	y	w	z
		,		

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

a	ä	ā	b	ch
d	e	ë	ē	f
g	h	i	ï	j
k	l	m	n	ñ
o	ö	ō	p	r
s	th	ts	u	ü
ū	x	y	w	z
		,		

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

a	ä	ā	b	ch
d	e	ë	ē	f
g	h	i	ï	j
k	l	m	n	ñ
o	ö	ō	p	r
s	th	ts	u	ü
ū	x	y	w	z
		,		

1. 'MEFI PA DA NXĒKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

A	Ä	À	B	CH
D	E	Ë	Ē	F
G	H	I	Ï	J
K	L	M	N	Ñ
O	Ö	Ò	P	R
S	TH	TS	U	Ü
Ū	X	Y	W	Z
		,		

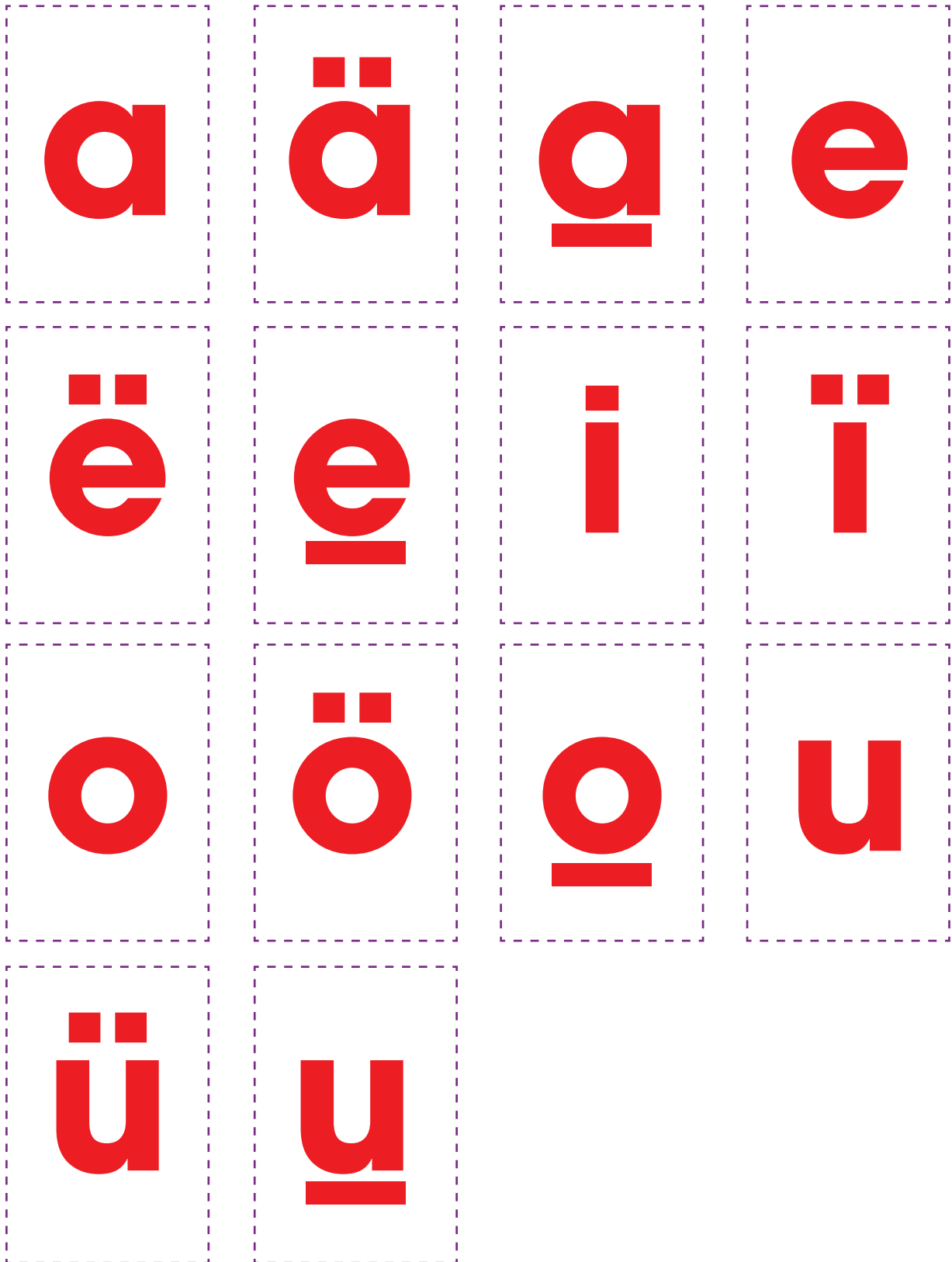
1. 'MEFI PA DA NXĒKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

A	Ä	À	B	CH
D	E	Ë	Ē	F
G	H	I	Ï	J
K	L	M	N	Ñ
O	Ö	Ò	P	R
S	TH	TS	U	Ü
Ū	X	Y	W	Z
		,		

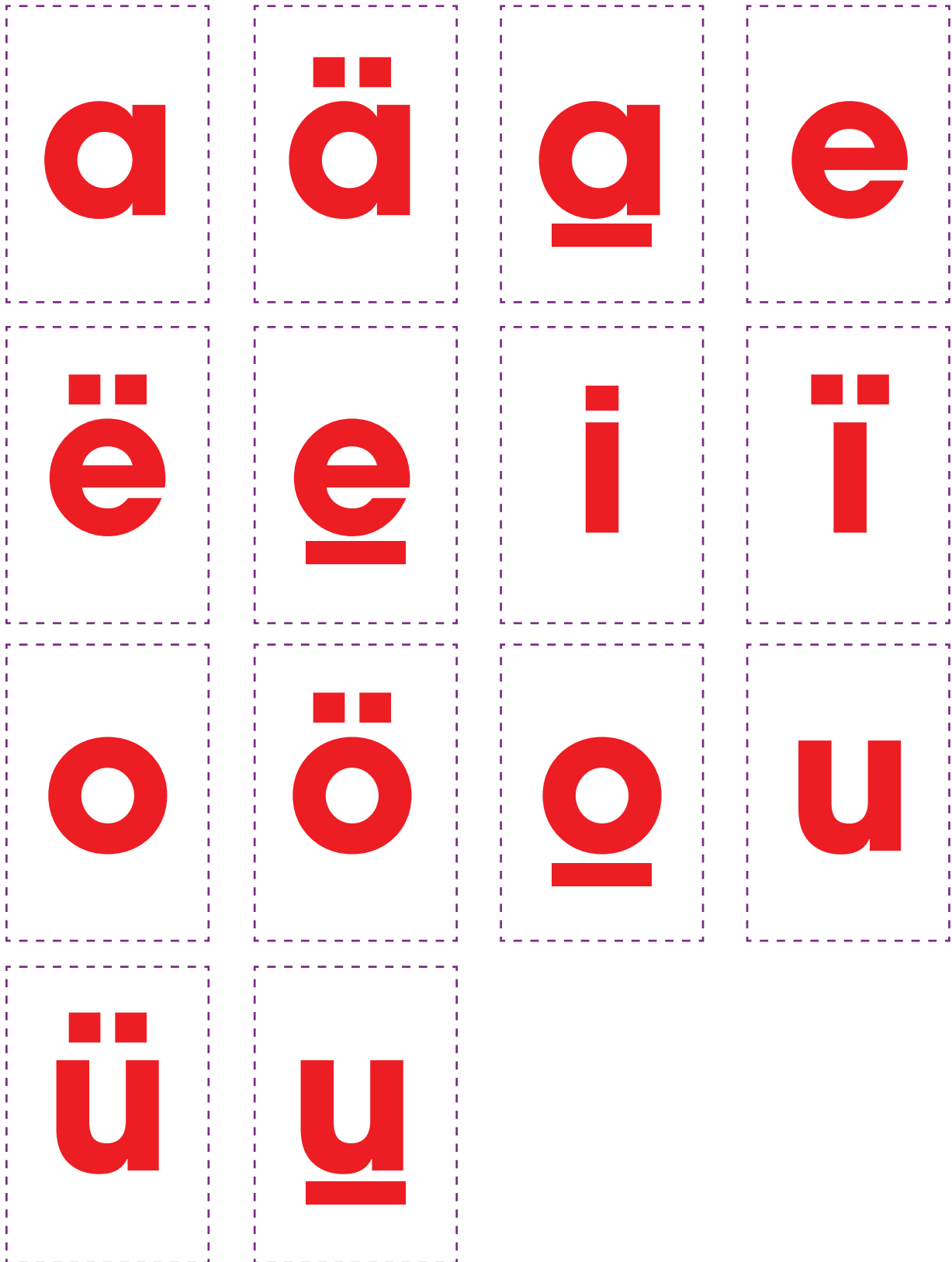
1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

A	Ä	À	B	CH
D	E	Ë	Ē	F
G	H	I	Ï	J
K	L	M	N	Ñ
O	Ö	Ò	P	R
S	TH	TS	U	Ü
Ū	X	Y	W	Z
		,		

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

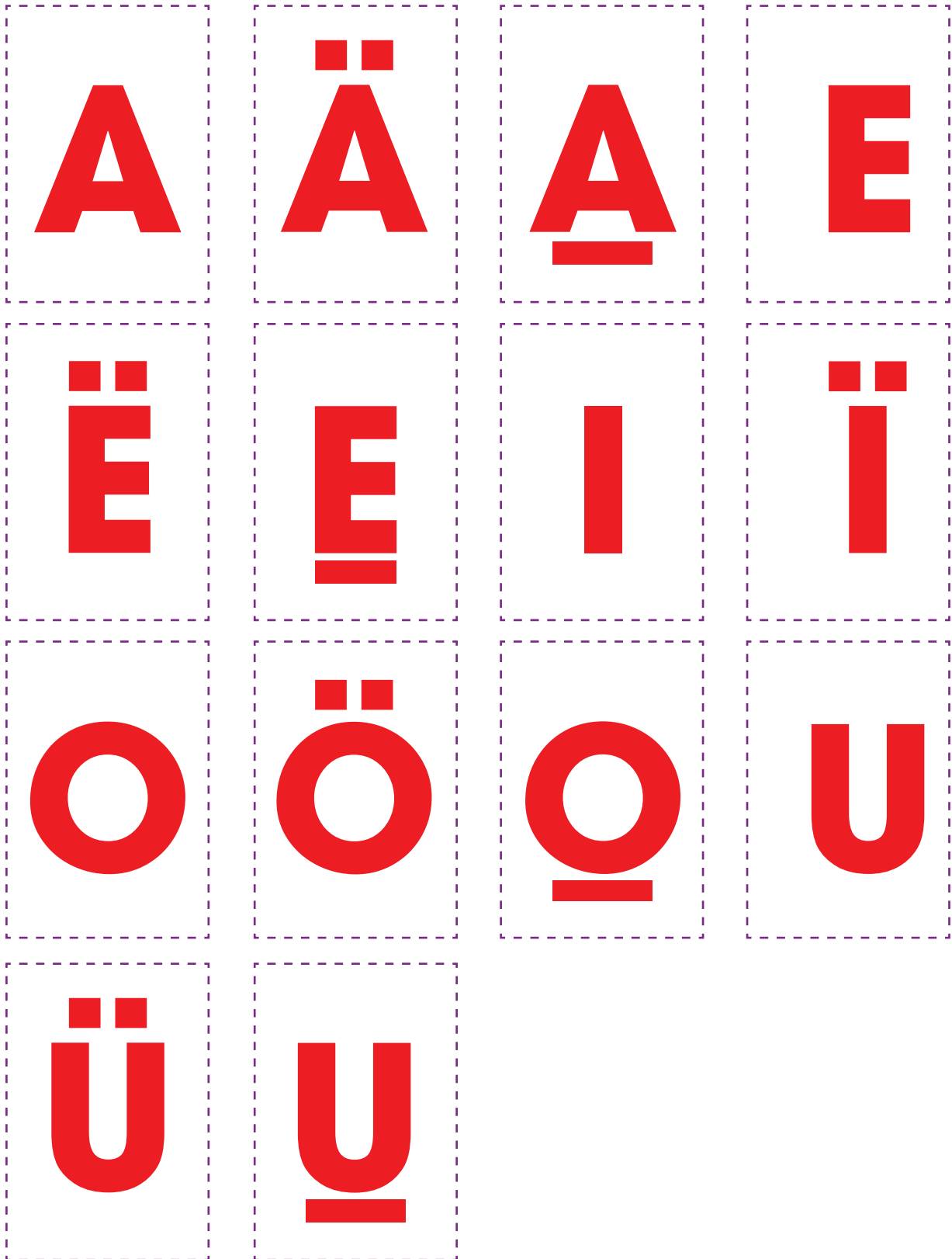
1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HÑÖHÑÖ

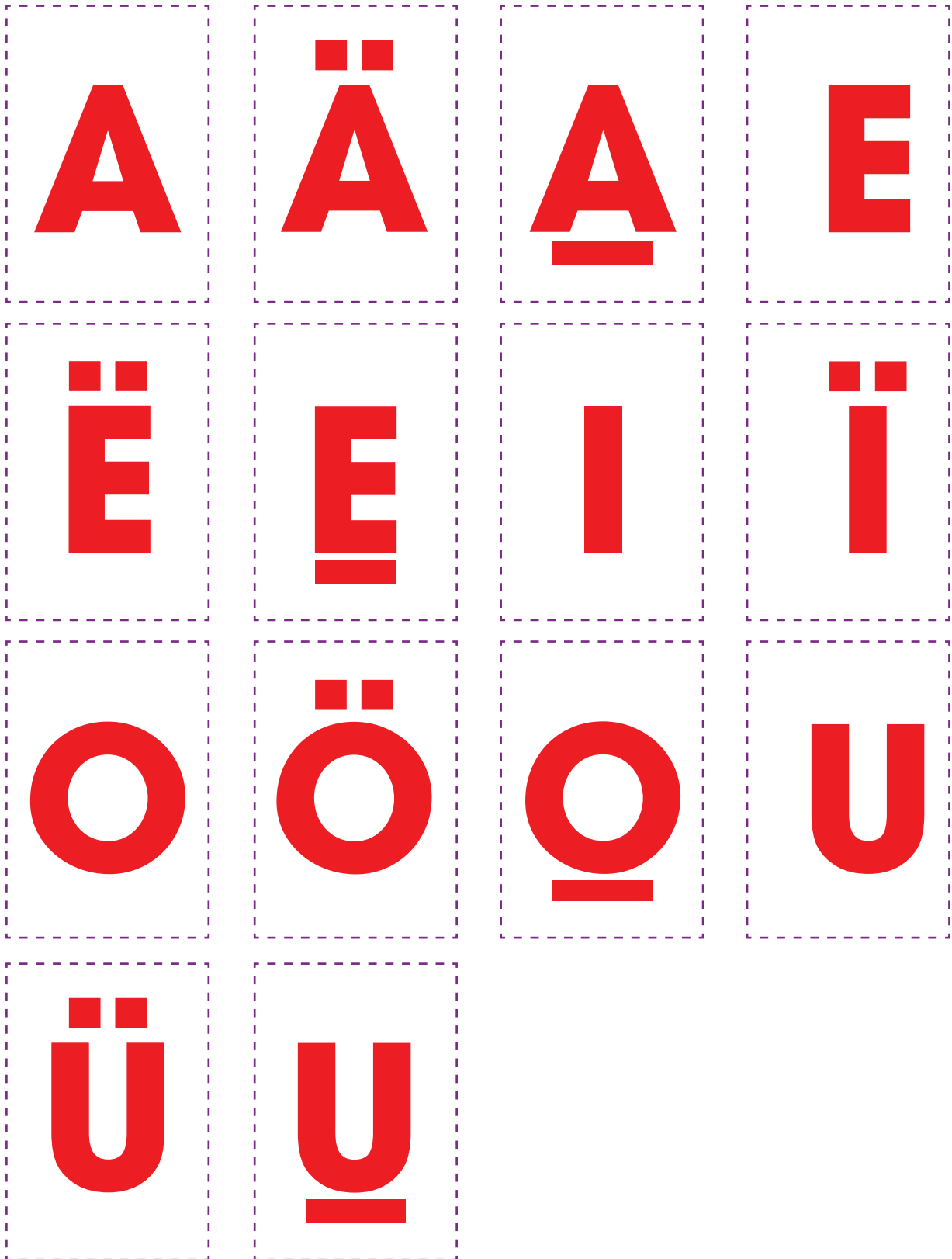
1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

a	ä	ā	e
ë	ē	i	ï
o	ö	ō	u
ü	ū		

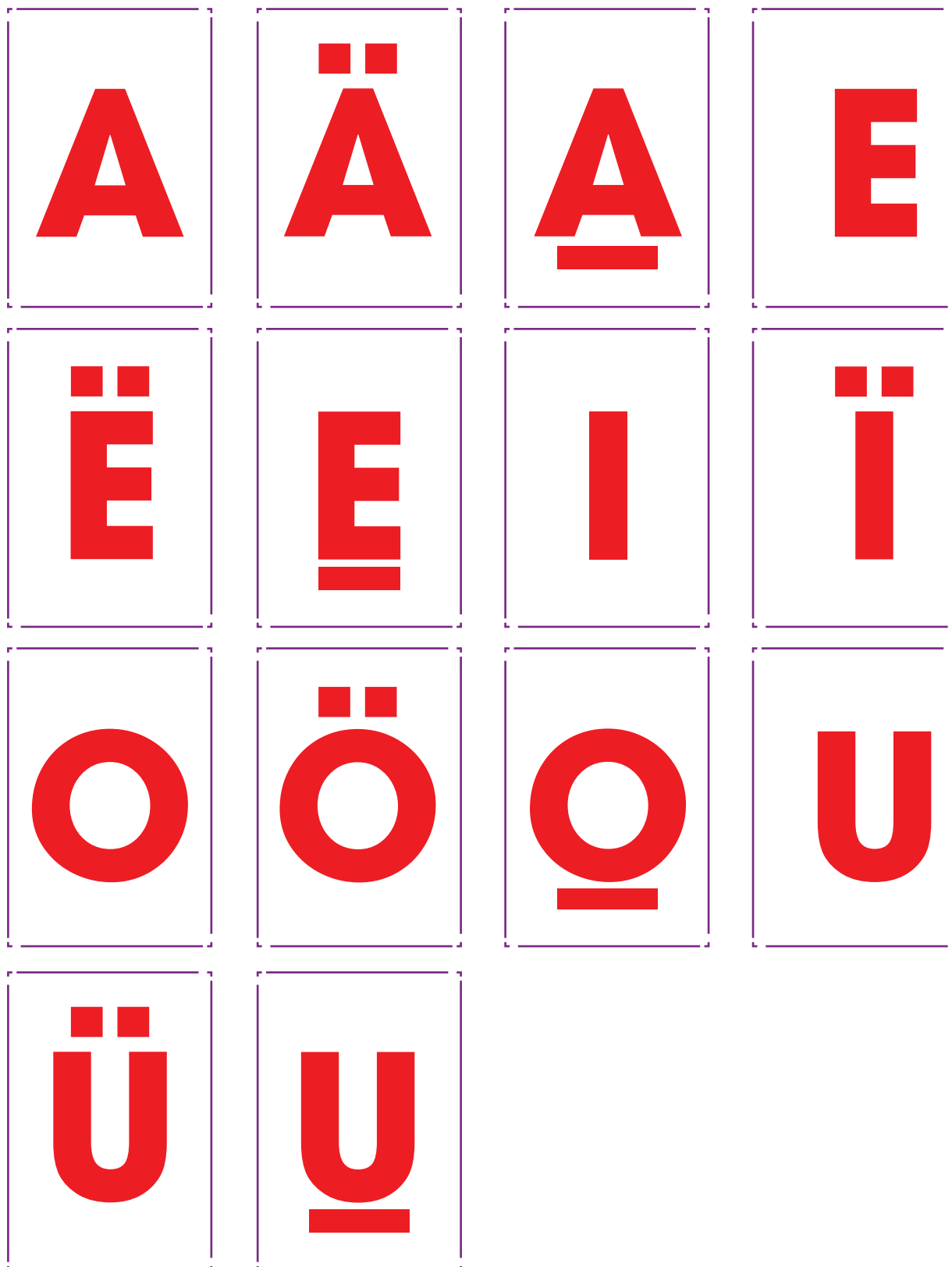
1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

1. 'MEFI PA DA NXEKI 'RA NT'OFO HŊÖHŊÖ

2. YA NT'ĒNI

'Yode nē möö

T'oxgu

Nt'ëni ntsant'i.

Hñants'a nt'ëni

Nthëdzaa

Nthöi

3. YA DÖTA JÖ'I

'Yode nē möö

Döme

Dönxu

Nxutsi

Ts'unt'u / Metsi

Hmunts'a ts'unt'u

Metsi

Nxutsi

Hmunts'a metsi

Hmunts'a nxutsi

Chu

Xita

4. YA K'AMA PAXI TS'I HA MA 'MUI

'Yode nē möö

Dəmxı

T'umı

T'uxtö

k'ani

'ñı

Jıı

Dethö

Ntsant'aju

Hyenanjua

Juhmıı

Muu

Limu

Nanxa

Ixi

5. DI PÖDI YA 'MŪI

'Yode nē möö

Ngunt'udi

Nt'ëni

Mboza

'ñöni

mathe

hñëë

Huöi

Nguu

Nguts'utp'i

Ngunt'othe

'ma'ñëthi

Tai

6. YA 'MŪI GETPŪ HA MA NGUU

'Yode nē möö

Ngunt'udi

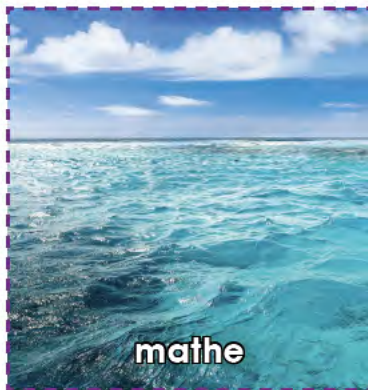
Nt'ëni

Mboza

'ñöni

mathe

hñëë

Huöi

Nguu

Nguts'utp'i

Ngunt'othe

'ma'ñëthi

Tai

7. YA K'AMA PAXI JA HA MA 'MUJ

'Yode nē möö

Demxi

T'umu

T'uxtö

k'ani

'ñi

Juu

Dethö

Ntsant'aju

Hyenanjua

Juhmaji

Muu

Limu

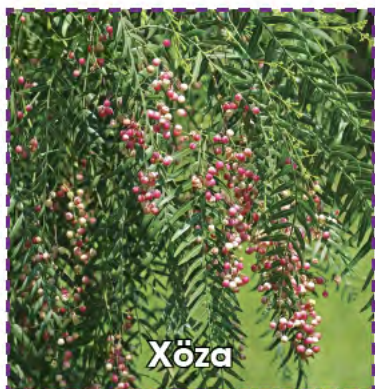
Nanxa

Ixi

8. YA 'NĒTHI

'Yode nē möö

Xöza

Ra xtöö mönxa

Oreknu

Xamda

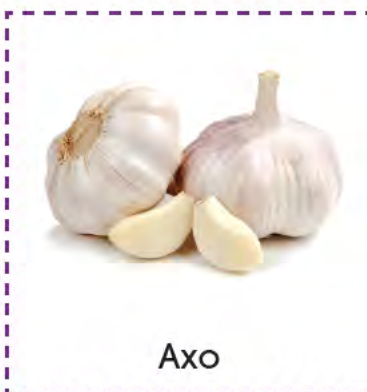
Ra xii *eucalipto*.

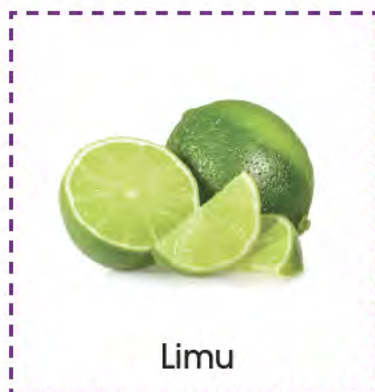
Ra xii döza

Xö'kni

Axo

Limu

Xöt'ö

'Wada

9. YA ZU'WĒ JA HA MA NGU

'Yode nĕ möö.

'Yo

Fani

Ndöbru

Jua

Ndamni

T'öxi

Dĕti

Mede

Qni

Mixi

Koli

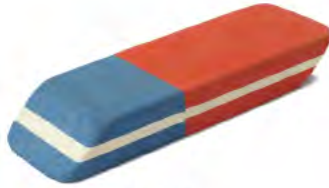
Ts'int's'ü

10. MA MPĒDI PA MA 'MĒFI HA NT'UDI

'Yode nē möö.

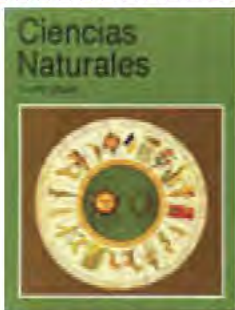
Thēhñö nt'ot'i

Thuki

Mfixhe'mi

Mfixhe'mi

Nt'ēni tsandi

Ngochi

Ra k'oi ndöhnini
'Monda

T'öxte

Thuhni

Njöt'i

Thēhñö nt'ot'i njöt'i /
njöt'i

11. YA 'MŪI DI HOO

'Yode nē möö

Ngunt'udi

Nt'ëni

Mboza

'ñöni

mathe

hñëë

Huöi

Nguu

Nguts'utp'i

Ngunt'othe

'ma'ñëthi

Tai

12. YA NG

'Yode nē möö

Ya ngo dega ñutjeya

Ya ngo ha hnini

Ya hnat'a ndamni/nthët'a ndamni

Ya ngo ya ntëni

Ya hnëi

Ngo ha 'matha

thuhu

Ya ngo ya ntöti

13. YA 'MEFI HA YA NGU NT'UDI

'Yode nē möö

Ya nt'udi mbo ha ngunt'udi.

Ya nt'udi pa gatho ya jö'i

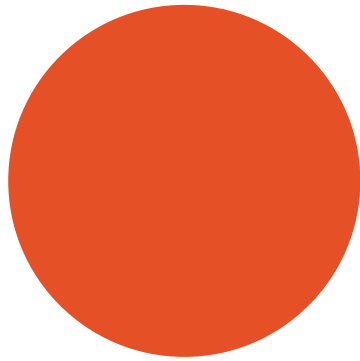
Mada t'uta'i hanja di thoki ya 'mefi mahietho ha ya ngunt'udi.

Hñu ya hmuntsi bötsi di mpefi hanja da hmö ya hñö.

14. YA NJÖT'I NĒ YA K'OI

'Yode nē möö

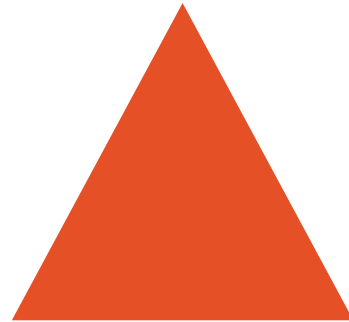
Ntsant'i

Xeni

Tsq̄

Hñu ts'öt'i

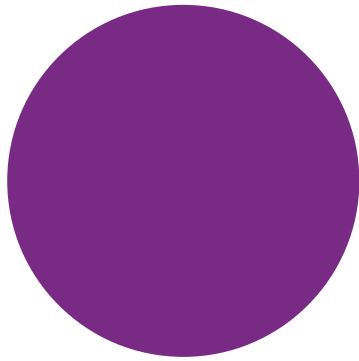
Kut'a ts'öt'i

Maatho

15. YA K'OI PA HA NT'UDI.

'Yode nē möö

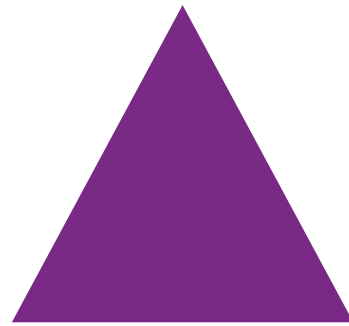
Ntsant'i

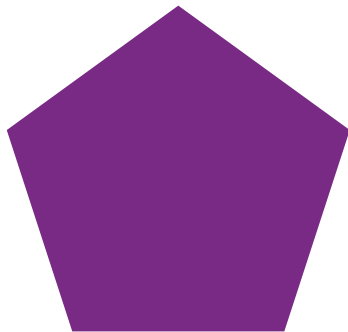
Xeni

Tsoo

Hñu ts'öt'i

Kut'a ts'öt'i

Maatho

SEP
SECRETARÍA DE
EDUCACIÓN PÚBLICA

ESTADOS UNIDOS MEXICANOS

2